

Erityispäivähoito
Suomen kuudessa suurimmassa kaupungissa 2004

Lasten päivähoidon Kuusikko-työryhmä ja
erityispäivähoitoa selvittänyt pienryhmä
Anne Peltonen
27.9.2005

Kuusikko-työryhmän julkaisusarja
Teksti: Anne Peltonen
Kansi: Kati Rosenberg

ISSN 1457-5078

Edita Oy Ab 2005
Helsinki

Tekijä(t) Kuusikko-työryhmän erityispäivähoidon ja lasten päivähoidon asiantuntijatyöryhmät, kirjoittanut Anne Peltonen		
Nimike Erityispäivähoito Suomen kuudessa suurimmassa kaupungissa 2004		
Julkaisija (virasto tai laitos) Helsingin sosiaalitoimi, Espoon sosiaali- ja terveystoimi, Vantaan sosiaali- ja terveystoimi, Turun sosiaalikeskus ja terveystoimi, Tampereen sosiaali- ja terveystoimi, Oulun sosiaali- ja terveystoimi	Julkaisuaika 9 -2005	Sivumäärä, liitteet 34 sivua + liitteet
Sarja nimike Kuusikko-työryhmän julkaisusarja		Osanumero 3B /2005
ISSN-numero 1457-5078	Kieli Suomi	
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tässä raportissa keskitytään tarkastelemaan Kuusikon kuntien erityispäivähoidolle vuonna 2004 suuntaamia voimavaroja. Tavoitteena on selvittää mahdollisia eroja erityispäivähoidon rakenteellisissa ratkaisuissa ja arvioida erojen vaikutusta päivähoidon kokonaisuuteen. Selvityksessä painottuu kunnallisen päiväkotihoidon tarkastelu sen vuoksi, että suurin osa erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevista lapsista on kunnallisissa päiväkodeissa.</p> <p>Kaikkiaan Kuusikon kuntien järjestämässä päivähoidossa oli 4 282 erityistä tukea tarvitsevaa lasta. Erityistä tukea tarvitsevan lapsen määrittelyeroista johtuen Kuusikko-vertailun kannalta yhtenäisin erityistä tukea tarvitsevien lasten määrä on lapset, joille on suunnattu rakenteellisia tukitoimia. Vuoden 2004 lopussa Kuusikon kuntien kunnallisissa päiväkodeissa näitä lapsia oli 3 679. Lasten osuus kunnallisen päiväkotihoidon lapsista oli suurin Turussa ja pienin Tampereella.</p> <p>Erityistä tukea tarvitsevaa lasta pyritään tukemaan ensisijaisesti tehostamalla varhaiskasvatuksellista tukea. Rakenteellisia tukitoimia tarvitaan, kun varhaiskasvatuksellisella tuella ei yksinomaan kyetä vastaamaan lapsen erityisen tuen tarpeeseen. Selvityksessä käsitellään seuraavien rakenteellisten tukitoimien käyttöä kunnallisissa päiväkodeissa vuoden 2004 lopussa: Asetuksen mukaisen lasten ja henkilöstön välisen suhdeluvun väljentäminen, erityispäivähoidon perusteiden muodostetut lapsiryhmät ja erityispäivähoidon perustein palkattu henkilökunta.</p> <p>Erityispäivähoidon kustannukset sisältyvät niiden hoitomuotojen kustannuksiin, joissa on erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevia lapsia. Kustannusten arvioinnissa käytettiin päivähoidon vuoden 2004 Kuusikko-raporttiin koottuja kustannuksia siltä osin kuin niiden voitiin katsoa suuntautuneen pääasiassa erityispäivähoitoon. Niiden lisäksi kuntien omia arvioita erityispäivähoidon keskimääräisistä kustannuksista lasta kohden eri tukitoimin.</p> <p>Vuonna 2004 erityistä tukea tarvitsevan lapsen keskimääräiset kustannukset arvioitiin olevan 1,5-2,8-kertaiset verrattuna 3-6-vuotiaan päiväkodissa kokopäivähoidossa olevan lapsen kustannuksiin. Erityispäivähoidon kokonaiskustannuksiin vaikuttaa eniten rakenteellisten tukitoimien määrä ja painottuminen.</p> <p>Rakenteellisten tukitoimien määrän ja kohdentamisen sekä kustannusten perusteella voitiin todeta, että pääkaupunkiseudun kunnat suuntaavat enemmän resursseja erityispäivähoitoon kuin muut Kuusikon kunnat. Muista Kuusikon kunnista Turussa kohdennettiin enemmän resursseja erityispäivähoitoon kuin Tampereella ja Oulussa.</p> <p>Selvityksessä kuvataan myös lasten erityistä tukemista päivähoidon esiopetuksessa ja Kuusikko-kunnissa meneillään olevia tai juuri päättyneitä erityispäivähoitoon liittyviä hankkeita. Työskentelyn yhtenä keskeisenä tuloksena saatiin raportin liitteenä oleva pohja erityispäivähoidon keskeisten käsitteiden määrittelylle.</p>		
Asiasanat Erityistä tukea tarvitsevien lasten päivähoito, palvelut, kustannukset, kuntavertailu		
Tiedustelut Työryhmän jäsenet, liite	Jakelu Työryhmän jäsenet, liite	
Myynti		

Sisällysluettelo

1	Johdanto	5
2	Eryitystä tukea tarvitsevat lapset	5
2.1	Eryitystä tukea tarvitsevat lapset päivähoitossa	7
2.2	Eryitystä tukea tarvitsevien lasten tukeminen	8
2.2.1	Kuntoutussuunnitelma.....	8
3	Varhaiskasvatukselliset tukitoimet	9
4	Rakenteelliset tukitoimet	10
4.1	Asetuksen mukaisen lasten ja hoito- ja kasvatushenkilöstön välisen suhdeluvun väljentäminen	11
4.2	Eryitystä tukea tarvitseville lapsille suunnitellut ryhmät	12
4.2.1	Pienennetty ryhmä.....	14
4.2.2	Integroitu erityisryhmä.....	15
4.2.3	Erytisryhmä.....	16
4.3	Eryityspäivähoidon perustein palkattu henkilökunta	17
4.3.1	Erytislastentarhanopettajat	18
4.3.2	Avustajat	19
4.4	Muut rakenteelliset tukitoimet.....	21
4.4.1	Muiden tahojen tarjoamat tukipalvelut	21
5	Eryityspäivähoidon kustannukset	22
5.1	Eryityspäivähoidon perustein muodostettujen lapsiryhmien kustannukset	22
5.2	Eryityspäivähoidon perustein palkatun henkilökunnan kustannukset	23
6	Eryitystä tukea tarvitsevat lapset esiopetuksessa	24
7	Eryityspäivähoidon hankkeet Kuusikon kunnissa	25
8	Yhteenvedo ja johtopäätökset	28
8.1	Asiakkaat	28
8.2	Prosessit	29
8.3	Henkilöstö	31
8.4	Talous	32
8.5	Lopuksi.....	33

1 Johdanto

Suomen kuusi suurinta kaupunkia tekevät vuosittain päivähoiton palvelujen ja kustannusten vertailun, ns. Kuusikko-raportin. Vuonna 2004 raporttia valmisteleva päivähoiton asiantuntijaryhmä toteasi, että kuntien välillä näyttää olevan oletettua enemmän eroja erityispäivähoidon järjestelyissä. Koska erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten päivähoiton järjestelyt vaikuttavat merkittävästi sekä päivähoiton toimintaan että kustannuksiin, erityispäivähoidosta päädyttiin tekemään tarkempi selvitys vuoden 2004 Kuusikko-raportin työstämisen yhteydessä.

Valtioneuvoston hyväksymässä sosiaali- ja terveydenhuollon tavoite- ja toimintaohjelmassa vuosille 2004 – 2007 todetaan, että kuntien tulee kiinnittää huomiota siihen, että erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten palvelut turvataan. Toimenpiteeksi esitetään riittävien voimavarojen ja osaamisen turvaamista.

Tässä raportissa keskitytään tarkastelemaan Kuusikon kuntien erityispäivähoidolle vuonna 2004 suuntaamia voimavaroja. Tavoitteena on selvittää mahdollisia eroja erityispäivähoidon rakenteellisissa ratkaisuissa ja arvioida erojen vaikutusta päivähoiton kokonaisuuteen. Selvityksessä painottuu kunnallisen päiväkotihoidon tarkastelu sen vuoksi, että suurin osa erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevista lapsista on kunnallisissa päiväkodeissa.

Erityispäivähoidon kustannukset sisältyvät niiden hoitomuotojen kustannuksiin, joissa on erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevia lapsia. Siten erityispäivähoidon järjestämiseen kohdistuneita kustannuksia ei ole erikseen saatavissa. Tässä raportissa arviointi erityispäivähoidon vaikutuksesta kuntien päivähoiton kokonaiskustannuksiin perustuu rakenteellisten ratkaisujen erojen selvittämisen lisäksi Kuusikko-kuntien tekemiin/käyttämiin arvioihin eri hoitomuotojen kustannuksista.

Erityispäivähoidon raportin on valmistellut Kuusikko-kuntien erityispäivähoidon asiantuntijoista koostuva työryhmä, jonka puheenjohtajana on ollut Pasi Brandt Helsingistä. Raportti on käsitelty myös päivähoiton Kuusikko-työryhmässä. Raportin on laatinut työryhmien työskentelyn pohjalta päivähoiton Kuusikko-työryhmän sihteeri Anne Peltonen.

2 Erityistä tukea tarvitsevat lapset

Kun päivähoitossa oleva lapsi tarvitsee kehityksensä tueksi erityistä hoitoa ja kasvatusta, puhutaan erityispäivähoidosta. Lapsi voi tarvita eri pituisia aikoja tukea fyysisen, tiedollisen, taidollisen, tunte-elämän tai sosiaalisen kehityksen osa-alueilla. Tällöin tavanomaisen päivähoiton lisäksi tarvitaan tukitoimia ja kuntoutusta.

Päivähoitolaissa ja -asetuksessa on erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevan lapsen määrittelyyn ja päivähoiton tukemiseen liittyen seuraavat kohdat:

- Päivähoitossa erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevalla lapsella tulee olla alan erikoislääkärin tai muun asiantuntijan lausunto. (Päivähoitoasetus 239/1973 2§, 4 mom.)
- Erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevan lapsen kuntoutuksen yhteensovittamiseksi lapselle laaditaan kuntoutussuunnitelma yhteistyössä lapsen vanhempien ja tarpeen mukaan kunnan muun sosiaalihuollon, terveydenhuollon ja koulutoimen kanssa (Laki lasten päivähoitosta 7a§).
- Lapsia päivähoitoon sijoitettaessa on erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitseva lapsi otettava huomioon hoidettavien lasten lukumäärässä tai hoito- ja kasvatushenkilöstön lukumäärässä, jollei tällaista lasta varten ole erityistä avustajaa (Päivähoitoasetus 239/1973 6 § 3.mom sekä 8a§ 4 mom.).

Esiopetus niin päivähoitossa kuin kouluissa on perusopetuslain mukaista toimintaa. Perusopetuslain mukaan oppilaalla, jolla on lieviä oppimis- tai sopeutumisvaikeuksia, on oikeus saada erityisopetus-

ta muun opetuksen ohessa. Oppilas tulee ottaa tai siirtää erityisopetukseen, jos oppilaalle ei voida antaa opetusta muuten vammaisuuden, sairauden, kehityksessä viivästymisen tai tunne-elämän häiriön taikka muun niihin verrattavan syyn vuoksi. (Perusopetuslaki 1998/628 17 §)

Lait ja asetukset säätelevät suhteellisen väljästi, millaisia tukitoimia kuntien tulee tarjota erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitseville lapsille. Erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevan lapsen määrittelykin on siltä osin suuntaa antava, että muun asiantuntijan määrittely jää kunnan oman harkinnan varaan. Vuonna 2000 julkaistuissa Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa ja vuonna 2003 julkaistuissa Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa on päivähoitolaista ja -asetuksesta poiketen lähtökohtana laaja-alainen näkemys lapsen tuen tarpeista. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaan erityisen tuen tulee sisältää oppimisvaikeuksien varhaiseen tunnistamiseen, ennaltaehkäisyyn ja kuntouttamiseen liittyvät tarpeelliset toimet. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan lapsen tuen tarpeen arvioinnin lähtökohtana varhaiskasvatuksessa on vanhempien ja kasvatushenkilöstön havaintojen yhteinen tarkastelu tai lapsen aiemmin todettu erityisen tuen tarve. Varhaiskasvatuksen tukitoimet lapselle aloitetaan heti, kun tuen tarve on havaittu.¹

Erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevan lapsen määrittely osoittautui hankalaksi myös Kuusikko-työryhmässä. Kuusikon kunnissa erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevan lapsen määrittelyn perustana on pääsääntöisesti päivähoitoasetuksen 2 §, jonka mukaan päivähoidossa erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevalla lapsella tulee olla alan erikoislääkärin tai muun asiantuntijan lausunto. Muilta osin käytännöt eroavat jonkin verran. Jotta erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevalle lapselle saatiin kuntien yhteinen määrittely, tarvittiin perusteellista keskustelua ja yksityiskohtaista tiedonkeruuta.

Tässä raportissa erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitseviksi lapsiksi määritellään lapset, joilla on alan erikoislääkärin tai muun asiantuntijan lausunto ja joille on sen perusteella suunnattu joko varhaiskasvatuksellisia tai sekä varhaiskasvatuksellisia että rakenteellisia tukitoimia. Päivähoidon esiopetukseen osallistuvat lapset, jotka on otettu tai siirretty perusopetuslain mukaiseen erityisopetukseen, sisältyvät erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitseviin lapsiin. Tässä raportissa päivähoitolain mukaisen käsitteen "erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitseva lapsi" sijasta käytetään käsitettä **erityistä tukea tarvitseva lapsi**.

Tavallisimpia lausunnon antavia asiantuntijoita ovat lääkärit, psykologit, terapeutit ja sosiaalityöntekijät. Espoossa, Vantaalla, Turussa ja Oulussa muun asiantuntijan lausuntona hyväksytään poikkeustapauksessa, yleensä määräaikaisena, kiertävän erityislastentarhanopettajan lausunto tai selviytyminen lapsen tilanteesta.

Alan erikoislääkärin tai muun asiantuntijan lausunto ei ohjaa lasta automaattisesti erityistä tukea saavaksi lapseksi. Esimerkiksi pitkäaikaissairailla lapset ovat osassa Kuusikon kunnista mukana erityistä tukea tarvitsevien lasten määrässä. Osassa pitkäaikaissairailla lapsista ovat mukana vain ne lapset, joiden sairaus edellyttää erityistä tukea ja seurantaa esimerkiksi lääkityksen tasapainon hakemisen vuoksi.

Varhaiskasvatukselliset ja rakenteelliset tukitoimet on määritelty liitteessä 1 ja niistä kerrotaan tarkemmin kappaleessa 3.

Erityistä tukea tarvitsevien lasten lisäksi päivähoidossa on lapsia, joiden tuen tarve on havaittu ja joita tuetaan varhaiskasvatuksen keinoin. Osalle näistä lapsista valmistellaan asiantuntijan lausuntoa ja sijoittumista erityispäivähoitoon. Päivähoidossa on myös lapsia (esim. eri kieli- ja kulttuuritautaisia ja lastensuojelu), joille on suunnattu tukitoimia muusta syystä kuin erityisen hoidon ja kasvatuksen tarpeen perusteella. He eivät ole mukana tässä tarkastelussa.

¹ Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet, Opetushallitus 2000, s.16
Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, Toinen tarkistettu painos 2005, s.26

2.1 Erityistä tukea tarvitsevat lapset päivähoitossa

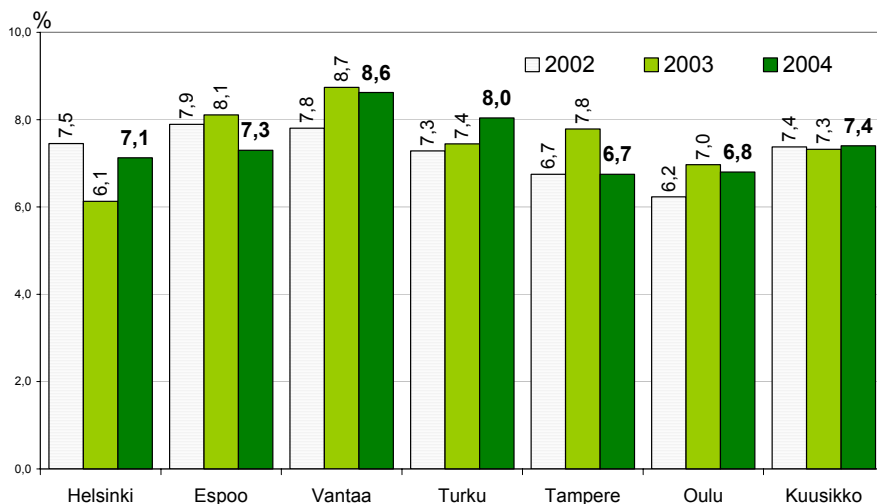
Kuusikon kunnissa on erityistä tukea tarvitsevia lapsia kunnallisessa päiväkotihoidossa ja perhepäivähoitossa ja ostopalveluna hankitussa päivähoitossa. Yksityisen hoidon tuella järjestetyssä päivähoitossa voi myös olla erityistä tukea tarvitsevia lapsia.

Vuoden 2004 lopussa kunnan järjestämässä päivähoitossa oli yhteensä 4 282 erityistä tukea tarvitsevaa lasta. Heidästä suurin osa, 91 prosenttia, oli kunnallisessa päiväkotihoidossa. Erityistä tukea tarvitsevien lasten osuus kunnallisen päivähoitosta oli keskimäärin 7,7 prosenttia.

Erityistä tukea tarvitsevia lapsia kunnan järjestämässä päivähoitossa 31.12.2004 ja heidän osuutensa kunnan järjestämän päivähoitosta									
	lasten määrä / kunnallinen päiväkotihoidossa		osuus kunn. päivähoitosta %	lasten määrä / ostopalvelu		osuus ostop. päivähoitosta %	lasten määrä / kunnan järjestämä päivähoito		osuus kunnan järjestämän päivähoitosta %
Helsinki	1 253	54	7,1	85	7,0	1 392	7,1		
Espoo	688	55	8,1	57	3,1	800	7,3		
Vantaa	731	45	9,0	14	2,4	790	8,6		
Turku	428	9	8,2	38	6,8	475	8,0		
Tampere	455	10	7,0	2	0,8	467	6,7		
Oulu	343	15	6,8	0	-	358	6,8		
Kuusikko	3 898	188	7,7	196	4,4	4 282	7,4		

Ostopalvelupäivähoitossa oli yhteensä 196 erityistä tukea tarvitsevaa lasta. Heidän osuutensa ostopalveluna hankitussa päivähoitossa olevista lapsista oli keskimäärin 4,4.

Päivähoidon esiopetukseen osallistuvista erityistä tukea tarvitsevista lapsista pieni osa on otettu tai siirretty perusopetuslain mukaiseen erityisopetukseen (Perusopetuslaki 1998/628, 25§ ja 26a§).

Erityistä tukea tarvitsevien lasten osuus kunnan järjestämässä päivähoitossa olevista lapsista oli keskimäärin 7,4 prosenttia (kuvio 1). Osuus oli suurin Vantaalla ja pienin Tampereella.

Erityistä tukea tarvitsevien lasten osuus kunnan järjestämässä päivähoitosta on kasvanut vuosina 2002-2004 Turussa.

Kuvio 1. Erityistä tukea tarvitsevien lasten osuus kunnan järjestämässä päivähoitosta vuosina 2002-2004

Helsingissä erityistä tukea tarvitsevien lasten osuus väheni vuodesta 2002 vuoteen 2003 ja lähti uudelleen kasvuun vuonna 2004. Helsingin ja Turun kasvu vuodesta 2003 vuoteen 2004 johtui osittain ostopalvelupäivähoidon tiedonkeruun tarkentamisesta. Espoossa, Tampereella ja Oulussa erityistä tukea tarvitsevien lasten osuus väheni vuonna 2004. Vantaalla osuus oli vuoden 2003 tasolla.

2.2 Erityistä tukea tarvitsevien lasten tukeminen

Seuraavissa kappaleissa kuvataan, millaista tukea erityistä tukea tarvitseville lapsille suunnataan päivähoitossa ja selvitetään, miten tuki kohdentui vuonna 2004. Eri tukitoimien tiedonkeruussa päädyttiin kokoamaan tarkemmin vain kunnallisen päiväkotihoidon tiedot sen vuoksi, että suurin osa erityistä tukea tarvitsevista lapsista oli vuoden 2004 lopussa kunnallisissa päiväkodeissa.

Erityinen tukeminen on jaettu kahteen ns. pääluokkaan, varhaiskasvatukselliset tukitoimet ja rakenteelliset tukitoimet. Lapselle suunnattavat tukitoimet valmistellaan päivähoitoon hakemisen yhteydessä tai kun lapsen erityisen tuen tarve todetaan päivähoitossa. Tukitoimen valmistelu tehdään yhteistyössä lasten vanhempien, tutkivan tahon, lapsen mahdollisen päivähoitopaikan ja muiden asiantuntijoiden kanssa.

Tukitoimien suuntaamisesta päättää asuinalueen päivähoitosta vastaava tai lasten päivähoitoon sijoittamisesta vastaava työntekijä valmistelusta vastanneen työntekijän tai työryhmän esityksen perusteella. Vanhemmat eivät pääsääntöisesti hae tukitoimia kirjallisella hakemuksella. Muissa Kuusikko-kunnissa paitsi Vantaalla ja Turussa kuljetus voidaan myöntää vain kirjallisen hakemuksen perusteella.

Tukitoimet arvioidaan säännöllisesti vähintään kerran vuodessa. Tällöin niitä voidaan myös muuttaa tarpeen mukaan. Osa tukitoimista toteutetaan määräaikaisena.

2.2.1 Kuntoutussuunnitelma

Päivähoitolain mukaan erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevan lapsen kuntoutuksen yhteensovittamiseksi lapselle laaditaan kuntoutussuunnitelma yhteistyössä lasten vanhempien ja tarpeen mukaan kunnan muun sosiaalihuollon, terveydenhuollon ja koulutoimen kanssa. (Laki lasten päivähoitosta 1973/36 7a§)

Perusopetuslain mukaan erityisopetukseen otetulle tai siirretylle oppilaalle tulee laatia henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (Perusopetuslaki 1998/628 17§). Päivähoitossa osa esiopetukseen osallistuvista lapsista on siirretty tai otettu perusopetuslain mukaiseen erityisopetukseen.

Kuntoutussuunnitelma on asiakirja, jonka avulla lapsen päivähoito suunnitellaan ja johon kirjataan lapsen varhaiskasvatukselliset ja rakenteelliset tukitoimet, esimerkiksi lapsen kasvun tukeminen, lapsen oppimisympäristön ja päivähoidon muut järjestelyt. Kuntoutussuunnitelman toteutumista ja lapsen kehittymistä arvioidaan säännöllisesti. Kuntoutussuunnitelma on siten keskeinen erityistä tukea tarvitsevan lapsen päivähoiton ja varhaiskasvatuksen toimenpiteiden vaikuttavuutta ja lapsen kehitystä arvioiva asiakirja.

Kuusikon kunnissa kuntoutussuunnitelman ja henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevan suunnitelman laadintaa varten on erityispäivähoiton asiantuntijoiden tekemät lomakkeet, jotka erityistä tukea tarvitsevan lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaava henkilökunta täyttää yhteistyössä lasten vanhempien ja tarpeen mukaan lasta hoitavien ja kuntouttavien tahojen kanssa. Päivähoitolain mukainen kuntoutussuunnitelma ja perusopetuslain mukainen henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma laaditaan pääosin samansisältöisille lomakkeille. Kuusikon kuntien käyttämien lomakkeiden sisältö ja niissä käytetty käsitteistö vaihtelee.

3 Varhaiskasvatukselliset tukitoimet

Varhaiskasvatuksellisia tukitoimia ovat vanhempien kanssa tehtävän yhteistyön tehostaminen, lapsen fyysisen, psyykkisen ja kognitiivisen ympäristön mukauttaminen lapselle sopivaksi. Päivittäistä kasvatustoimintaa mukautetaan eriyttämällä, perustaitojen harjaannuttamisella sekä lapsen itsetunnon vahvistamisella. Lisäksi vahvistetaan suunnitelmallisesti varhaiskasvatuksen arjen kuntouttavia elementtejä, joita ovat esimerkiksi struktuuri, hyvä vuorovaikutus, lapsen oman toiminnan ohjaus ja ryhmätoiminta². Varhaiskasvatuksellisia tukitoimia tarvitsevien lasten hoidosta ja kasvatuksesta vastaavalla henkilöstöllä on tukena kiertävän erityislastentarhanopettajan lisäksi terapeutin tai muun asiantuntijan käynnit ja konsultaatio.

Varhaiskasvatuksellisia tukitoimista hyötyvät myös muut erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa samassa ryhmässä olevat lapset, koska varhaiskasvatuksellisesta tuesta suurin osa sisällytetään päivähoiton normaaliin toimintaan.

Turussa ja pääosin myös Helsingissä erityistä tukea tarvitseviksi lapsiksi määritellään vain ne lapset, joille on suunnattu varhaiskasvatuksellisten tukitoimien lisäksi rakenteellisia tukitoimia. Muissa kunnissa osalle erityistä tukea tarvitsevistä lapsista suunnataan yksinomaan varhaiskasvatuksellisia tukitoimia. Tällaisia lapsia ovat muun muassa pitkäaikaissairaat lapset, joille riittävä tuki on kuntoutussuunnitelman mukainen varhaiskasvatus sekä kiertävän erityislastentarhanopettajan tarkemmassa seurannassa olevat lapset, joiden tuen tarpeen tarkempi arviointi on kesken.

Kunnallisessa päiväkotihoidossa olleiden erityistä tukea tarvitsevien lasten määrä joulukuussa 2004 sekä osuus kunnallisen päiväkotihoidon lapsista (%)						
	Lapsia, joille suunnattu varhaiskasvatuksellisia tukitoimia	Osuus kaikista erityistä tukea tarvitsevista lapsista	Lapsia, joille suunnattu lisäksi rakenteellisia tukitoimia	Osuus kunnallisen päiväkotihoidon lapsista	Kaikki erityistä tukea tarvitsevat lapset	Osuus kunnallisen päiväkotihoidon lapsista
Helsinki	20	1,6 %	1 233	7,5 %	1 253	7,6 %
Espoo	73	10,6 %	615	8,1 %	688	9,1 %
Vantaa	85	11,6 %	646	8,6 %	731	9,7 %
Turku	0	0,0 %	428	9,0 %	428	9,0 %
Tampere	31	6,8 %	424	6,8 %	455	7,3 %
Oulu	10	2,9 %	333	7,0 %	343	7,2 %
Kuusikko	219	5,6 %	3 679	7,8 %	3 898	8,2 %

Joulukuussa 2004 Vantaalla, Espoossa ja Turussa kunnallisen päiväkotihoidon lapsista lähes joka kymmenes oli erityistä tukea tarvitseva. Helsingissä, Tampereella ja Oulussa erityistä tukea tarvitsevien lasten osuus kunnallisen päiväkotihoidon lapsista oli hieman yli seitsemän prosenttia.

Kuntien erityistä tukea tarvitsevien lasten ja heille suunnattujen voimavarojen vertailun kannalta yhtenäisin vertailtava tieto on niiden vuoden 2004 lopussa kunnallisessa päiväkotihoidossa olleiden lasten määrä, joilla oli varhaiskasvatuksellisten tukitoimien lisäksi rakenteellisia tukitoimia.

Kun erityistä tukea tarvitsevien lasten määrä, joille oli suunnattu yksinomaan varhaiskasvatuksellisia tukitoimia, vähennetään kaikista erityistä tukea tarvitsevien lasten määrästä, kunnallisessa päiväkotihoidossa olleiden erityistä tukea tarvitsevien lasten osuus kunnallisen päiväkotihoidon lapsista väheni Espoossa ja Vantaalla hieman yli kahdeksaan prosenttiin ja Tampereella alle seitsemään prosenttiin.

² Lähde: Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, Toinen tarkastettu painos 2005, s. 27

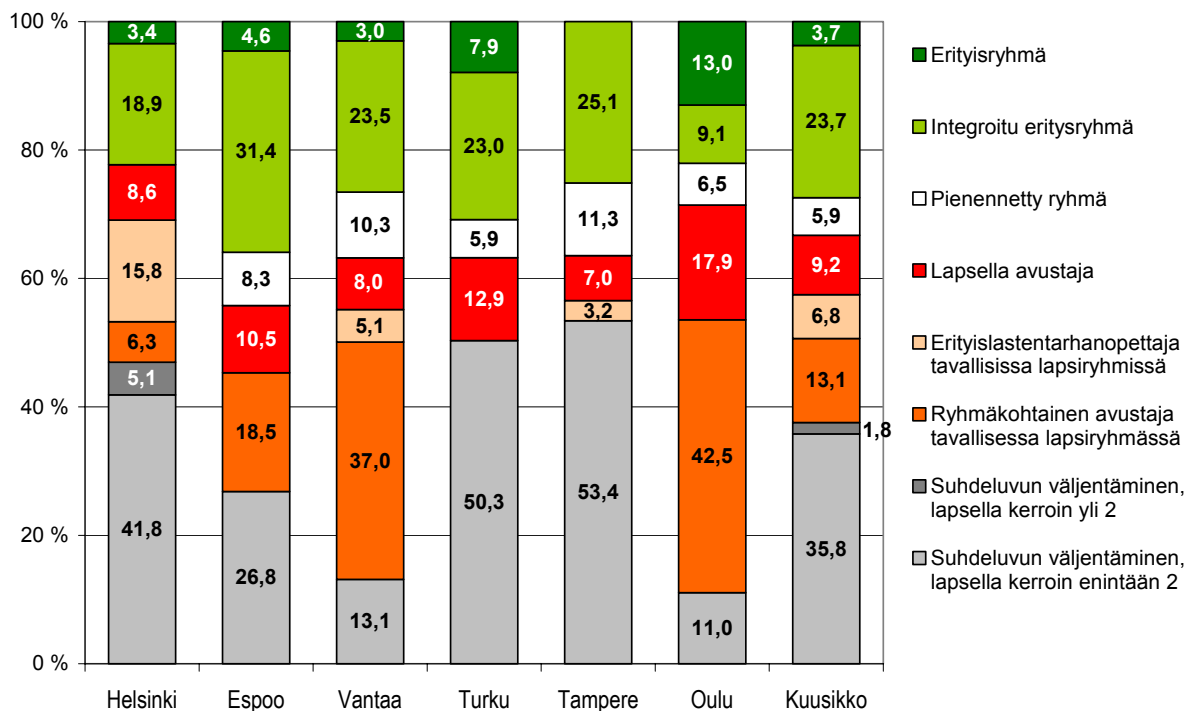
4 Rakenteelliset tukitoimet

Rakenteellisia tukitoimia ovat toimenpiteet, joilla erityistä tukea tarvitseva lapsi on otettu huomioon päivähoitoryhmien muodostamisessa sekä hoidettavien lasten ja/tai henkilöstön lukumäärässä. Rakenteelliset tukitoimet pohjautuvat päivähoitoasetukseen, jonka mukaan lapsia päivähoitoon sijoitettaessa on erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitseva lapsi otettava huomioon hoidettavien lasten lukumäärässä tai hoito- ja kasvatushenkilöstön lukumäärässä, jollei tällaista lasta varten ole erityistä avustajaa (Päivähoitoasetus 239/1973 6 § 3.mom sekä 8a§ 4 mom.). Rakenteelliset tukitoimet lisäävät päivähoiton kustannuksia.

Kuusikon kunnissa on käytössä nimikkeeltään samantyyppisiä rakenteellisia tukitoimia. Tässä yhteydessä rakenteelliset tukitoimet ryhmitellään seuraavasti:

- asetuksen mukaisen lasten ja hoito- ja kasvatushenkilöstön välisen suhdeluvun väljentäminen,
- erityistä tukea tarvitseville lapsille suunnitellut ryhmät; pienennetty ryhmä, integroitu erityisryhmä ja erityisryhmä,
- erityis päivähoiton perustein palkattu henkilökunta; erityislastentarhanopettaja, kiertävä erityislastentarhanopettaja, päiväkodin ns. tavallisessa lapsiryhmässä tai useammassa päivähoitopaikassa olevien erityistä tukea tarvitsevien lasten tukena työskentelevä erityislastentarhanopettaja, ryhmäkohtainen avustaja, henkilökohtainen avustaja ja
- muut tukitoimet; esimerkiksi kuljetus

Kuviossa 2 tarkastellaan rakenteellisten tukitoimien jakautumista kunnallisessa päiväkotihoidossa joulukuussa 2004. Eri tukitoimien osuus kuvaa kunkin rakenteellisen tukitoimen osuutta kaikista rakenteellisista tukitoimista. Kuvio ei suoraan kuvaa eri rakenteellisilla tukitoimilla saaneiden lasten osuutta kaikista erityistä tukea tarvitsevista lapsista sen vuoksi, että yhdellä lapsella voi olla useampia rakenteellisia tukitoimia. Tässä selvityksessä avustajan suuntaaminen erityis päivähoiton perustein muodostetussa lapsiryhmässä oleville lapsille katsotaan päällekkäiseksi tukitoimeksi.

Kuvio 2. Rakenteellisten tukitoimien jakautuminen Kuusikon kunnissa vuoden 2004 lopussa (lukuun ottamatta muita tukitoimia)

Helsingissä, Turussa ja Tampereella yleisin tukitoimi oli lasten ja hoito- ja kasvatushenkilöstön suhdeluvun väljentäminen siten, että erityistä tukea tarvitsevalle lapselle annettiin enintään kerroin 2. Espoossa yleisin tukitoimi oli integroitu erityisryhmä ja Vantaalla ja Oulussa ryhmäkohtainen avustaja.

Kuusikon kunnista Helsingissä käytettiin suhdeluvun väljentämistä myös siten, että lapsella voi olla kerroin yli 2. Ryhmäkohtaisia avustajia tavallisissa lapsiryhmissä olevilla erityistä tukea tarvitsevilla lapsilla oli muissa kunnissa paitsi Turussa ja Tampereella. Päiväkodin ns. tavallisessa lapsiryhmässä tai useammassa päivähoitopaikassa olevien erityistä tukea tarvitsevien lasten tukena työskenteleviä erityislastentarhanopettajia oli Helsingissä, Vantaalla ja Tampereella.

Pienennettyjä ryhmiä oli muissa kunnissa paitsi Helsingissä ja erityisryhmiä muissa kunnissa paitsi Tampereella.

Seuraavissa kappaleissa käsitellään erityistä tukea saaneiden lasten rakenteellisia tukitoimia toimenpiteittäin vuoden 2004 lopun tilanteen mukaan. Eri tukitoimia tarvitsevien lasten osuus kaikista rakenteellisia tukitoimia tarvitsevista lapsista kuvaa rakenteellisten tukitoimien painottumista kunnissa. Rakenteellisia tukitoimia saaneiden lasten määrä on suhteutettu kunnallisessa päiväkotihoidossa olleisiin erityistä tukea tarvitseviin lapsiin, joille on suunnattu varhaiskasvatuksellisten tukitoimien lisäksi rakenteellisia tukitoimia. Tekstissä ja tauluissa suhteutus kirjataan osuudeksi erityistä tukea tarvitsevista lapsista. Kunnallista perhepäivähoitoa sekä ostopalveluna hankittua päivähoitoa käsitellään vain siinä tapauksessa, kun kyseinen tieto on ollut helposti saatavissa.

4.1 Asetuksen mukaisen lasten ja hoito- ja kasvatushenkilöstön välisen suhdeluvun väljentäminen

Lapsia päivähoitoon sijoitettaessa on erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitseva lapsi otettava huomioon hoidettavien lasten lukumäärässä tai hoito- ja kasvatushenkilöstön lukumäärässä, jollei tällaista lasta varten ole erityistä avustajaa (Päivähoitoasetus 239/1973 6 § 3.mom sekä 8a§ 4 mom.).

Lasten määrä, joilla lasten ja henkilöstön välistä suhdelukua on väljennetty		
	Lapsia joulukuussa 2004	Osuus erityistä tukea tarvitsevista lapsista %
Helsinki	579	47,0 %
Espoo	200	32,5 %
Vantaa	88	13,6 %
Turku	230	53,7 %
Tampere	236	55,7 %
Oulu	34	10,2 %
Kuusikko	1 367	37,2 %

Käytännössä lasten ja hoito- ja kasvatushenkilöstön suhdelukua väljennetään siten, että lapsia ns. tavalliseen päivähoitoryhmään sijoitettaessa erityistä tukea tarvitsevalle lapsille annetaan suurempi kuin yhden lapsen kerroin eli hän saa ryhmästä useamman kuin yhden lapsen paikan.

Vuoden 2004 lopussa Kuusikon kuntien kunnallisissa päiväkodeissa oli 1 367 erityistä tukea tarvitsevaa lasta, joilla lasten ja hoito- ja kasvatushenkilöstön välistä suhdelukua oli väljennetty. Tavallisimmin väljennys toteutettiin antamalla lapselle kerroin kaksi (ns. kahdenpaikkalaisuus).

Helsingissä lapselle voidaan antaa hänen tarvitsemansa tuen perusteella kerroin 1-6. Vuoden 2004 lopussa Helsingissä oli 63 erityistä tukea tarvitsevaa lasta, joilla oli suurempi kerroin kuin kaksi.

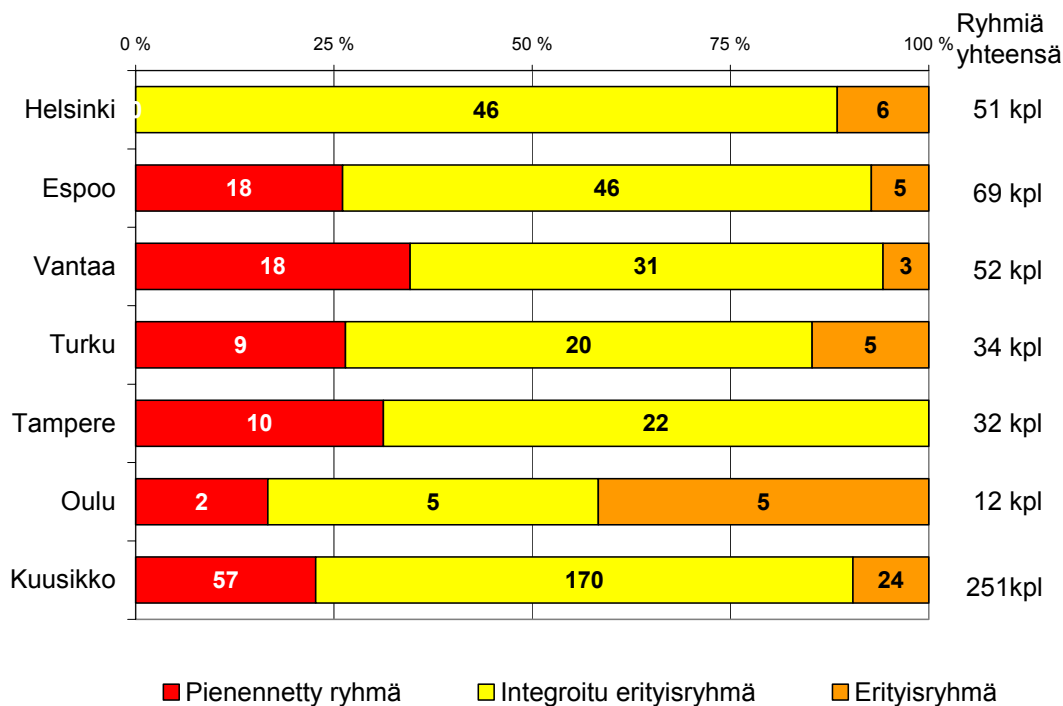
Vaikeasti allergiselle lapselle, joka on sijoitettu vaikeasti allergisten lasten päivähoitoryhmään, annetaan Vantaalla kerroin 1,5 ja Tampereella kerroin 2. Joulukuussa 2004 näihin ryhmiin sijoitettuja vaikeasti allergisia lapsia oli Vantaalla 22 ja Tampereella 12. Tavallisissa lapsiryhmissä allergisille lapsille suunnataan muita rakenteellisia ja varhaiskasvatuksellisia tukitoimia. Helsingissä ja Turussa päivähoito hankitaan osalle vaikeasti allergista lapsista yksityisistä allergisten lasten päiväkodeista.

4.2 Erityistä tukea tarvitseville lapsille suunnitellut ryhmät

Päivähoidossa on ryhmiä, joiden rakenne eli ryhmään sijoitettavien lasten määrä ja hoito- ja kasvatus- sekä muun henkilöstön määrä sekä henkilöstöltä edellytetty kelpoisuus suunnitellaan kiinteäksi siten, että osa tai kaikki ryhmän paikat varataan erityistä tukea tarvitseville lapsille. Erityistä tukea tarvitseville lapsille suunniteltuja ryhmiä olivat pienennetyt ryhmät, integroidut erityisryhmät ja erityisryhmät. Lasten sijoittaminen näihin ryhmiin edellyttää perusteellista valmistelua. Valmistelu tehdään päivähoiton ja muiden asiantuntijoiden yhteistyönä. Siten sekä erityistä tukea tarvitsevien lasten että muiden lasten tarpeet voidaan turvata toiminnassa.

Tällaisia kiinteitä erityispäivähoiton perustein suunniteltuja ryhmiä on pääosin kunnallisissa päiväkodeissa. Espoossa niitä on myös ostopalvelupäiväkodeissa (2 integroitua erityisryhmää) ja Vantaalla kunnallisessa ryhmäperhepäivähoidossa (3 ryhmäperhepäiväkotia).

Tässä kappaleessa kunnallisten päiväkotien ryhmiä käsitellään kokonaisuutena. Kappaleissa 4.2.1 - 4.2.3 niitä käsitellään tarkemmin erikseen.

Kuvio 3. Erityistä tukea tarvitseville lapsille suunniteltuja lapsiryhmiä Kuusikon kuntien kunnallisissa päiväkodeissa joulukuussa 2004

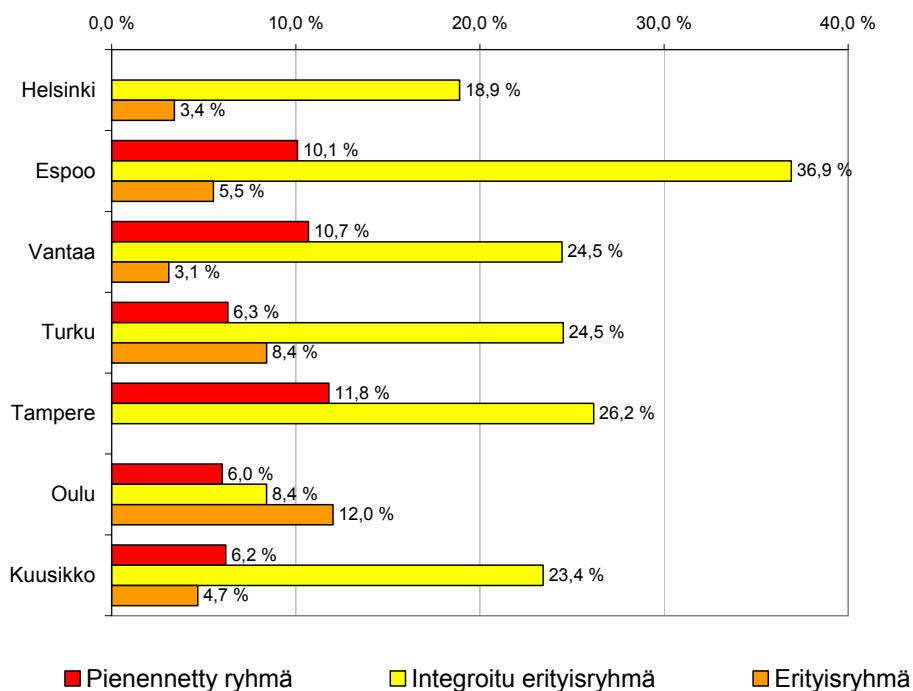
Kuusikon kunnissa oli yhteensä 251 erityistä tukea tarvitseville lapsille suunniteltua lapsiryhmää. Kun ryhmien määrän suhteuttaa kunnallisessa päiväkotihoidossa olleiden lasten määrään, eniten erityistä tukea tarvitseville lapsille suunniteltuja ryhmiä oli Espoossa ja vähiten Oulussa. Integroitujen erityisryhmien osuus oli suurin muissa kunnissa paitsi Oulussa, jossa integroitua erityisryhmiä ja erityisryhmiä oli yhtä paljon. Helsingissä ei ollut pienennettyjä lapsiryhmiä ja Tampereella ei ollut erityisryhmiä. Helsingissä ja Tampereella on päädytty niiden sijasta käyttämään muita rakenteellisia tukitoimia.

Erityistä tukea tarvitsevia lapsia oli kunnallisten päiväkotien erityistä tukea tarvitseville lapsille suunnitelluissa lapsiryhmissä yhteensä 1 262. Suhteessa eniten lapsia oli Espoossa, jossa erityistä tukea tarvitsevista lapsista yli puolet ja kaikista kunnallisessa päiväkotihoidossa olevista lapsista 4,3 prosenttia oli näissä ryhmissä. Myös Turussa, Vantaalla ja Tampereella erityistä tukea tarvitseville lapsille suunnatuissa lapsiryhmissä olevien erityistä tukea tarvitsevien lasten osuus oli suuri.

Erityistä tukea tarvitsevia lapsia kunnallisten päiväkotien erityistä tukea tarvitsevia lapsia varten suunnitelluissa lapsiryhmissä vuoden 2004 lopussa			
	Lasten määrä	Osuus erityistä tukea tarvitsevista lapsista	Osuus kunn.päiväkotihoidossa olevista lapsista %
Helsinki	275	22,3 %	1,7 %
Espoo	323	52,5 %	4,3 %
Vantaa	247	38,2 %	3,3 %
Turku	168	39,3 %	3,5 %
Tampere	161	38,0 %	2,6 %
Oulu	88	26,4 %	1,8 %
Kuusikko	1 262	34,3 %	2,7 %

Helsingissä ja Oulussa oli suhteessa vähiten erityistä tukea tarvitseville lapsille suunniteltuja ryhmiä. Niissä erityistä tukea tarvitsevista lapsista noin neljäsosa ja kunnallisen päiväkotihoidon lapsista alle kaksi prosenttia oli näissä ryhmissä.

Pienennetyissä ryhmissä ja integroiduissa erityisryhmissä on myös muita kuin erityistä tukea tarvitsevia lapsia. Siten kunnissa, joissa tällaisia ryhmiä on paljon, erityistä tukea tarvitseville lapsille suunnitelluissa ryhmissä olevien kaikkien lasten osuus oli selvästi suurempi kuin edellä mainitut luvut osoittavat.

Kuvio 4. Erityispäivähoidon perusteiden muodostetuissa lapsiryhmissä olleiden lasten osuudet lapsista, joille oli suunnattu rakenteellisia tukitoimia joulukuussa 2004

Lapsista, joille oli suunnattu rakenteellisia tukitoimia, Espoossa, Vantaalla ja Tampereella noin joka kymmenes oli pienennetyssä ryhmässä (kuvio 4). Integroidussa erityisryhmässä oli Espoossa joka kolmas, Vantaalla, Turussa ja Tampereella joka neljäs, Helsingissä noin joka viides ja Oulussa joka 12. erityistä tukea tarvitseva lapsi. Erityisryhmissä olevien lasten osuus vaihteli Vantaan 3,1 prosentista Oulun 12 prosenttiin.

Kunnallisten päiväkotien erityistä tukea tarvitseville lapsille suunnitelluissa ryhmissä oli vuoden 2004 lopussa yhteensä 779 hoito- ja kasvatustehtävissä työskentelevää työntekijää. Hoito- ja kasvatustehtävissä näissä ryhmissä työskentelee pääosin erityislastentarhanopettajia, lastentarhanopettajia ja lastenhoitajia.

Erityislastentarhanopettajien osuus näiden ryhmien hoito- ja kasvatushenkilöstöstä oli suurin Helsingissä ja pienin Tampereella.

Hoito- ja kasvatushenkilöstöä kunnallisten päiväkotien erityistä tukea tarvitsevia lapsia varten suunnitelluissa lapsiryhmissä vuoden 2004 lopussa			
	Hoito- ja kasvatushenkilöstön määrä	josta erityislastentarhanopettajien osuus	Osuus kunnallisten päiväkotien hoito- ja kasvatushenkilöstöstä
Helsinki	156	64,7 %	5,3 %
Espoo	208	25,5 %	14,5 %
Vantaa	156	23,1 %	10,8 %
Turku	105	24,8 %	12,2 %
Tampere	118	18,6 %	10,5 %
Oulu	36	27,8 %	4,3 %
Kuusikko	779	31,8 %	9,0 %

Kaikkiaan erityistä tukea tarvitseville lapsille suunnitelluissa ryhmissä työskenteli Espoossa joka seitsemäs, Turussa joka kahdeksas ja Vantaalla ja Tampereella joka kymmenes kunnallisissa päiväkodeissa hoito- ja kasvatustehtävissä työskentelevä työntekijä. Helsingissä ja Oulussa näissä ryhmissä työskentelevien osuus oli noin 5 %.

4.2.1 Pienennetty ryhmä

Pienennetty ryhmä on 3-6-vuotiaiden lasten ryhmä, jossa lasten ja hoito- ja kasvatushenkilöstön välistä suhdelukua on väljennetty toimintavuositasolla (1.8.-31.7.) kiinteästi erityistä tukea tarvitsevien lasten tarpeiden perusteella. Pienennettyyn ryhmään sijoitetaan erityistä tukea tarvitsevia lapsia, joille esimerkiksi ennakoitua oppimisen ongelmia tai joilla ei ole laaja-alaisia tai vaikeita kielen tai muun kehityksen ongelmia. Pienennettyyn ryhmään sijoitettavat erityistä tukea tarvitsevat lapset tarvitsevat kuitenkin enemmän tukea ja ohjausta kuin esimerkiksi tavallisessa lapsiryhmässä ryhmäkoon väljentämällä voidaan antaa. Pienennetty ryhmä on ns. tavallisen lapsiryhmän ja erityisryhmän välimuoto.

Pienennettyjen ryhmien rakenne ja pysyvyys vaihtelee kunnittain. Kaikissa kunnissa lukuun ottamatta Oulua ryhmän perusrakenne on 3-6-vuotiaiden lasten kokopäiväryhmä. Espoossa, Vantaalla ja Turussa pienennetty ryhmä perustetaan toimintavuodeksi kerrallaan asuinalueella esiintyvän tarpeen perusteella. Muissa kunnissa pienennetyt ryhmät ovat suhteellisen pysyviä. Helsingissä ei ole pienennettyjä ryhmiä. Niiden sijasta käytetään lasten ja henkilöstön välisen suhdeluvun väljentämistä antamalla lapselle kerroin 3-6.

Espoossa ryhmään sijoitettavien lasten määräksi on määritelty 15 lasta, joista 3-5 on erityistä tukea tarvitsevia ja Vantaalla 14-16 lasta, joista 3-4 on erityistä tukea tarvitsevia. Tampereella pienennettyn ryhmän lasten määrä on 12, joista 5-6 on erityistä tukea tarvitsevia lapsia. Tampereella ryhmään sijoitetaan ensisijaisesti lapsia, joilla on kielen kehityksen viive. Espoossa ja Vantaalla ryhmässä on joko kaksi lastentarhanopettajaa ja lastenhoitaja tai yksi lastentarhanopettaja ja kaksi lastenhoitajaa. Poikkeustapauksessa ryhmässä voi olla ryhmäkohtainen tai henkilökohtainen avustaja. Tampereella ryhmässä on kaksi lastentarhanopettajaa ja yksi lastenhoitaja.

Turussa pienennetyssä ryhmään sijoitettavien lasten määräksi on määritelty 12 lasta, joista kolme on erityistä tukea tarvitsevia. Ryhmässä on lastentarhanopettaja, lastenhoitaja ja yhdelle lapselle suunnattu henkilökohtainen avustaja.

Oulussa pienennettyyn ryhmään sijoitetaan 10 erityistä tukea tarvitsevaa esiopetusikäistä lasta, joilla ennakoitua oppimisen ongelmia. Ryhmässä on kaksi lastentarhanopettajaa ja yksi lastenhoitaja.

Espoossa ja Vantaalla pienennetyin ryhmän käyttäminen rakenteellisena tukitoimena oli yleisempää kuin muissa kunnissa. Espoossa ja Vantaalla oli 18, Tampereella 10, Turussa 9 ja Oulussa 2 pienennettyä ryhmää.

Erityistä tukea tarvitsevia lapsia ja henkilöstöä pienennetyissä ryhmissä vuoden 2004 lopussa				
	Lasten määrä	Erityistä tukea tarvitsevia lapsia ryhmää kohden	Henkilöstön määrä	josta hoito- ja kasvatushenkilöstön osuus
Helsinki				
Espoo	62	3,4	56	96 %
Vantaa	69	3,8	62	87 %
Turku	27	3,0	27	67 %
Tampere	50	5,0	30	100 %
Oulu	20	10,0	7	86 %
Kuusikko	228	4,0	182	89 %

Pienennetyissä ryhmissä oli vuoden lopussa yhteensä 228 erityistä tukea tarvitsevaa lasta, mikä oli 6,2 % kaikista erityistä tukea tarvitsevista lapsista. Erityistä tukea tarvitsevia lapsia oli ryhmää kohden Espoossa 3,4, Vantaalla 3,8, Turussa 3 ja Tampereella 5. Pienennetyissä ryhmissä olleiden muiden lasten määrää ei koottu. Oulussa pienennettyä ryhmää kohden oli 10 lasta, ryhmään ei sijoitettu muita lapsia.

Henkilöstöä ryhmissä oli yhteensä 182. Tampereella pienennetyissä ryhmissä oli lastentarhanopettajia ja lastenhoitajia, muissa kunnissa myös avustajia.

4.2.2 Integroitu erityisryhmä

Integroitu erityisryhmä on päiväkodin 3-6-vuotiaiden lasten ryhmä, jossa on yleensä 12-15 lasta, joista 5-6 on erityistä tukea tarvitsevia. Ryhmään sijoitetaan erityistä tukea tarvitsevia lapsia, joiden systemaattinen kuntouttaminen edellyttää laajempaa erityispedagogista osaamista kuin tavallisessa päivähoitossa tukitoimin tai pienennetyssä ryhmässä voidaan tarjota. Muut lapset ovat ns. tavallisia yleensä kokopäivähoitossa olevia lapsia. Integroitu erityisryhmä voi olla suunnattu diagnoosin mukaan esimerkiksi puhe- ja äänihäiriöisten lasten ryhmäksi.

Ryhmässä on vähintään kolme hoito- ja kasvatustehtävissä työskentelevää työntekijää. Laajempi erityispedagoginen osaaminen varmistetaan siten, että vähintään yhdellä hoito- ja kasvatustehtävissä työskentelevällä on erityislastentarhanopettajan tai vastaava tutkinto. Lisäksi ryhmässä on kunnan päätösten mukaan muuta henkilökuntaa.

Integroidut erityisryhmät ovat suhteellisen pysyviä. Osassa niistä ryhmän sijoittuminen päiväkotiin on tiedossa jo päiväkodin suunnittelu- ja rakentamisvaiheessa. Tällöin tilojen suunnittelussa painotetaan erityistä tukea tarvitsevien lasten tarpeita.

Integroitu erityisryhmä rakenteellisena tukitoimena on ollut käytössä yli 20 vuotta. Työryhmä oletti, että Kuusikon kuntien integroidun erityisryhmän rakenne on suhteellisen yhtenäinen. Taulukossa 1 on esitetty Kuusikon kuntien määrittelemät integroidun erityisryhmän perusrakenteet.

Taulukko 1. Integroidun erityisryhmän lapsi- ja henkilöstörakenne Kuusikon kunnissa 2004

	Helsinki	Espoo	Vantaa	Turku 1	Turku 2	Tampere	Oulu
	määrä	määrä	määrä	määrä	määrä	määrä	määrä
Erityistä tukea tarvitsevia lapsia	5	5	5	6	5	5	5 - 6
Muita 3-6-vuotiaita lapsia	7	7	7	9	7	8	7 - 6
Lapsia yhteensä	12	12	12	15	12	13	12
Erityislastentarhanopettajia	2	1	1	1	1	1	1
Lastentarhanopettajia	-	1	1	1	1	1	1
Lastenhoitajia	1	1	1	2	1	2	1
Henkilöstöä yhteensä	3	3	3	4	3	4	3

Kuusikon kunnissa integroidussa erityisryhmässä erityistä tukea tarvitseville lapsille on pääosin viisi paikkaa ja muille lapsille seitsemän paikkaa (Tampereella kahdeksan). Lasten määrä noudattelee näissä ryhmissä Sosiaalhallituksen 1980-luvulla antamaa suositusta. Lisäksi Turussa on integroituja erityisryhmiä, joissa on kuusi paikkaa erityistä tukea tarvitseville lapsille ja yhdeksän paikkaa muille lapsille.

Henkilöstön osalta Espoossa, Vantaalla, Turussa ja Oulussa 12 lapsen integroidun erityisryhmän henkilöstörakenne on samanlainen; erityislastentarhanopettaja, lastentarhanopettaja ja lastenhoitaja, yhteensä kolme hoito- ja kasvatustehtävissä työskentelevää. Helsingissä integroidussa erityisryhmässä on kaksi erityislastentarhanopettajaa ja lastenhoitaja. Tampereella neljä hoito- ja kasvatustehtävissä työskentelevää työntekijää; erityislastentarhanopettaja, lastentarhanopettaja ja kaksi lastenhoitajaa. Turun 15 lapsen integroidussa erityisryhmässä on neljä hoito- ja kasvatustehtävissä työskentelevää työntekijää.

Avustaja ei kuulu Kuusikon kunnissa integroidun erityisryhmän perusrakenteeseen. Helsingissä useimpiin integroituihin erityisryhmiin sijoitetaan kuitenkin ryhmäkohtainen avustaja. Espoossa, Vantaalla, Tampereella ja Oulussa avustajan sijoittamisesta integroituun erityisryhmään päätetään erikseen ryhmän erityistä tukea tarvitsevien lasten tarpeiden perusteella. Avustajat ovat tällöin joko ryhmä- tai henkilökohtaisia. Turussa integroiduissa erityisryhmissä ei ole avustajia.

Turussa ja Oulussa integroidut erityisryhmät on suunnattu suhteellisen tarkkaan diagnoosiryhmitäin. Muissa kunnissa suurin osa ryhmistä on laaja-alaisia alueellisia ryhmiä. Diagnoosin mukaan suunnattuja keskitettyjä ryhmiä on lähinnä kuulo- ja liikuntavammaisille lapsille.

Kuusikon kuntien kunnallisissa päiväkodeissa oli vuoden 2004 lopussa yhteensä 170 integroitua erityisryhmää. Ryhmissä oli 862 erityistä tukea tarvitsevaa lasta. Muiden lasten määrää ei koottu.

Henkilöstöä oli yhteensä 650. Ryhmää kohden tarkasteltuna henkilöstöä oli eniten Tampereella. Siellä neljän hoito- ja kasvatustyöntekijän lisäksi neljässä ryhmässä oli avustaja.

Erityistä tukea tarvitsevien lasten ja henkilöstön määrä integroiduissa erityisryhmissä vuoden 2004 lopussa				
	Lasten määrä	Erityistä tukea tarvitsevia lapsia ryhmää kohden	Henkilöstön määrä	Henkilöstöä ryhmää kohden
Helsinki	233	5,1	180	3,9
Espoo	227	4,9	179	3,9
Vantaa	158	5,1	114	3,7
Turku	105	5,3	68	3,4
Tampere	111	5,0	92	4,2
Oulu	28	5,6	20	4,0
Kuusikko	862	5,1	652	3,8

Helsingissä ja Espoossa suurimmassa osassa ja Oulussa kaikissa ryhmissä oli kolmen hoito- ja kasvatustehtävissä työskentelevän työntekijän lisäksi avustaja. Vantaallakin avustajia oli yli puolessa ryhmistä. Vantaalla 80 % ja Espoossa 40 % avustajista oli suunnattu henkilökohtaiseksi avustajaksi yhdelle erityistä tukea tarvitsevalle lapselle, muissa kunnissa avustajat olivat yleensä ryhmäkohtaisia.

4.2.3 Erityisryhmä

Erityisryhmä on päiväkodin ryhmä, jossa on yleensä enintään kahdeksan erityistä tukea tarvitsevaa lasta. Ryhmää sijoitetaan lapsia, joiden kuntoutuksen tarve on mittavaa ja joita ei voida päivähoidon muiden tukitoimien avulla riittävästi tukea. Erityisryhmä voi olla suunnattu diagnoosin mukaan esimerkiksi kehitysvammaisten lasten ryhmäksi tai tunne-elämälleen tukea tarvitseville lapsille.

Ryhmässä on vähintään kolme hoito- ja kasvatustehtävissä työskentelevää työntekijää, joista vähintään yhdellä on erityislastentarhanopettajan tai vastaava tutkinto. Osassa erityisryhmistä on kehitysvammaisten ohjaaja. Lisäksi ryhmässä on kunnan päätösten mukaan muuta henkilökuntaa.

Erityisryhmille on tyypillistä, että niihin sijoitetaan lapsia laajemmalla alueella. Erityisryhmien määrä on vähentynyt muun muassa sen vuoksi, että viime vuosina on ollut suuntauksena järjestää lasten päivähoito ensisijaisesti lähipalveluna. Vanhemmat toivovat lapselleen päivähoiton kodin läheltä, jolloin lapsen tarvitsema tuki pyritään järjestämään muulla tavoin. Lapsia erityisryhmään sijoitettaessa tarvitaan usein lisätukeksi kuljetus kotoa päivähoitoon ja päivähoidosta kotiin.

Erityisryhmät on suunnattu suhteellisen tarkkaan diagnoosiryhmittäin runsaasti tukea tarvitseville vammaisille, tunne-elämälleen tukea tarvitseville ja autistisille lapsille. Vantaalla osa erityisryhmistä on laaja-alaisia.

Helsingissä, Espoossa, Vantaalla henkilöstörakenne on suunniteltu ryhmittäin siten, että osassa oli kaksi erityislastentarhanopettajaa ja lastenhoitaja, osassa erityislastentarhanopettaja, lastentarhanopettaja/kehitysvammaisten ohjaaja/erikoissairaanhoidtaja tai muu erityistyöntekijä ja lastenhoitaja. Turussa erityisryhmässä työskentelee yleensä kaksi erityislastentarhanopettajaa ja kaksi lastenhoitajaa. Oulussa ryhmissä työskentelee erityislastentarhanopettaja, lastentarhanopettaja, lastenhoitaja ja 1-2 avustajaa. Helsingissä erityisryhmän henkilöstörakenteeseen kuuluu lisäksi tarvittaessa avustavaa henkilökuntaa. Espoossa ja Vantaalla avustaja sijoitetaan ryhmään lasten tarvitseman tuen perusteella. Turussa erityisryhmissä ei ole avustajia.

Kuusikon kunnissa oli vuoden 2004 lopussa 24 erityisryhmää. Tampereella erityisryhmien sijasta käytettiin muita rakenteellisia tukitoimia.

Erityisryhmissä oli yhteensä 172 lasta ja 99 työntekijää. Henkilöstötä ryhmää kohden oli keskimäärin 4,1. Lapsia hoito- ja kasvatustehtävissä työskentelevää työntekijää kohden oli keskimäärin 2,2.

Lasten ja henkilöstön määrä erityisryhmissä vuoden 2004 lopussa				
	Lasten määrä	Lapsia ryhmää kohden	Henkilöstön määrä	Henkilöstötä ryhmää kohden
Helsinki	42	7,0	24	4,0
Espoo	34	6,8	21	4,1
Vantaa	20	6,7	13	4,3
Turku	36	7,2	19	3,8
Tampere				
Oulu	40	8,0	21	4,2
Kuusikko	172	7,2	98	4,1

4.3 Erityispäivähoidon perustein palkattu henkilökunta

Kuusikon kuntiin palkataan erityispäivähoidon perustein lähinnä erityislastentarhanopettajia ja avustajia. Erityislastentarhanopettajat työskentelevät integroiduissa erityisryhmissä ja erityisryhmissä, kiertävinä erityislastentarhanopettajina ja erityistä tukea tarvitsevien lasten tukena tavallisissa lapsiryhmissä. Avustajat työskentelevät erityispäivähoidon perustein perustetuissa ja ns. tavallisissa lapsiryhmissä joko yhden tai useamman erityistä tukea tarvitsevan lapsen tukena ja apuna.

Vuoden 2004 lopulla erityispäivähoidon perustein palkattua henkilöstötä oli Oulussa 10,7 %, Espoossa ja Vantaalla 10,3 %, Helsingissä 9,3 %, Turussa 6,6 % ja Tampereella 4,6 % Kuusikon kuntien kunnallisten päiväkotien hoito- ja kasvatuseikä ja siivoustehtävissä työskentelevästä henkilöstöstä. Espoossa ja Vantaalla suurin osa avustajista oli kuntaan nähden määräraikaisessa työsuhteessa olevia ja Oulussa työllistämisvaroin palkattuja työntekijöitä.

4.3.1 Erityislastentarhanopettajat

Kuusikon kunnissa työskenteli vuoden 2004 lopussa yhteensä 384 erityislastentarhanopettajaa. Heistä 83 oli kiertävän erityislastentarhanopettajan tehtävässä.

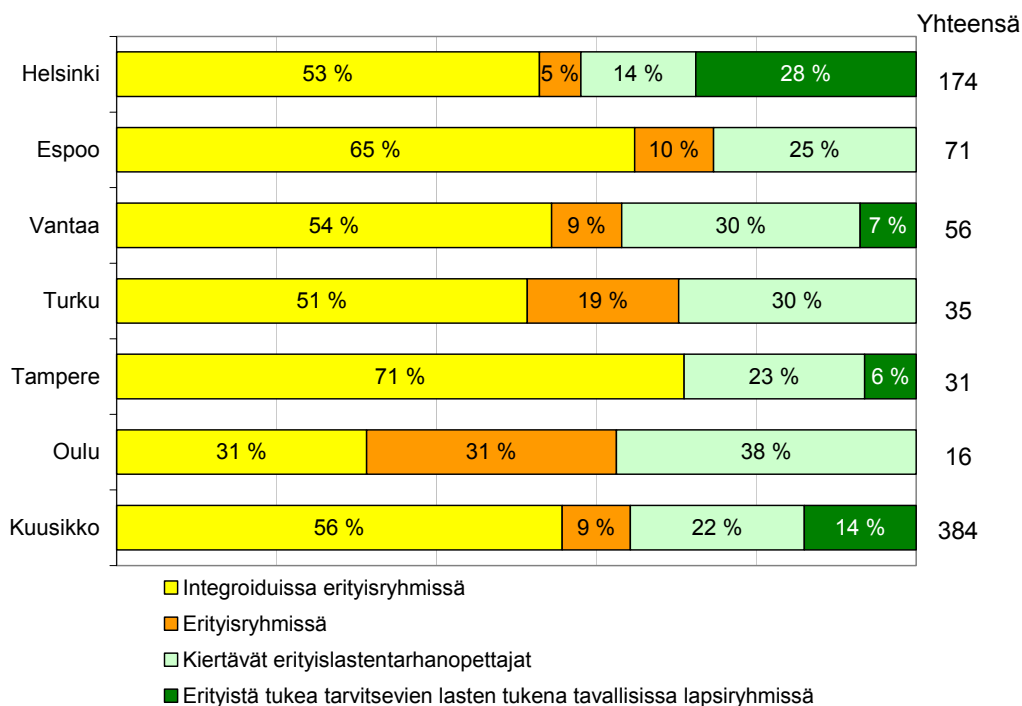
Erityislastentarhanopettajia (elto), eltojen osuus hoito- ja kasv.henkilöstöstä sekä erityistä tukea tarvitsevia lapsia eltoa kohden kunnallisissa päiväkodeissa joulukuussa 2004			
	Erityislastentarhanopettajien määrä	osuus hoito- ja kasv.henkilöstöstä	Erityistä tukea tarv. lapsia / elto
Helsinki	149	5,0 %	8
Espoo	53	3,7 %	13
Vantaa	39	2,7 %	19
Turku	26	3,0 %	16
Tampere	24	2,1 %	19
Oulu	10	1,2 %	34
Kuusikko	301	3,5 %	13

Kunnallisten päiväkotien lapsiryhmissä työskenteli yhteensä 301 erityislastentarhanopettajaa. Erityislastentarhanopettajia oli eniten Helsingissä, jossa heidän osuutensa päiväkotien hoito- ja kasvatushenkilöstöstä oli 5 %. Vähiten erityislastentarhanopettajia oli Oulussa (1,2 % hoito- ja kasvatushenkilöstöstä).

Erityislastentarhanopettajien määrään vaikuttaa muun muassa kuntien erilaiset käytännöt määrittellä integroitujen erityisryhmien henkilöstörakenne. Integroidun erityisryhmän rakennetta on käsitelty kappaleessa 4.2.2.

Kuusikon kunnissa on ollut vaikeuksia saada kelpoisuusehdot täyttävää henkilöstöä osaan erityislastentarhanopettajan tehtävistä. Kaikilla kiertävillä erityislastentarhanopettajilla on tehtävän edellyttämä kelpoisuus. Helsingissä tilanne myös muiden osalta on parantunut viime vuosina. Vuoden 2004 lopussa Helsingissä lapsiryhmissä työskentelevistä erityislastentarhanopettajista 84 % oli kelpoisuusehdot täyttäviä. Turussa kelpoisuusehdot täyttävien osuus oli 73 %, Oulussa 70 %, Tampereella 67 %, Espoossa 60 % ja Vantaalla 56 %.

Kuviossa 7 on kuvattu tarkemmin erityislastentarhanopettajien sijoittuminen erilaisiin erityispäivähoidon tehtäviin joulukuussa 2004. Suurin osa erityislastentarhanopettajista työskenteli integroiduissa erityisryhmissä muissa kunnissa paitsi Oulussa. Oulussa erityislastentarhanopettajia oli vähän ja he jakautuivat tasaisesti eri tehtäviin.

Kuvio 7. Erityislastentarhanopettajien määrä ja sijoittuminen eri tehtäviin joulukuussa 2004

Käytäntö sijoittaa erityislastentarhanopettaja erityistä tukea tarvitsevien lasten tueksi tavallisiin ryhmiin on saanut alkunsa Helsingissä viime vuosikymmenellä toteutetusta ns. resurssierityislastentarhanopettajakokeilusta. Kokeilun myötä siellä alettiin käyttää resurssierityislastentarhanopettajia vaihtoehtona lasten ja hoito- ja kasvatushenkilöstön suhdeluvun väljentämiseksi. Helsingissä yksi resurssierityislastentarhanopettaja tukee ja ohjaa yleensä viittä ns. tavallisiin lapsiryhmiin sijoitettua erityistä tukea tarvitsevaa lasta. Helsingin lisäksi Vantaalla ja Tampereella oli vuoden 2004 lopussa erityislastentarhanopettajia lisäresurssina ns. tavalliseen lapsiryhmään sijoitetuilla erityistä tukea saavilla lapsilla.

4.3.1.1 Kiertävät erityislastentarhanopettajat

Kuusikon kunnissa on ollut kiertäviä erityislastentarhanopettajia 1980-luvun alkupuolelta alkaen. Kiertävät erityislastentarhanopettajat (päivähoidon arkikielessä keltot) toimivat erityispedagogisina asiantuntijoina päivähoidossa ja moniammatillisessa yhteistyössä. Lisäksi he valmistelevat erityistä tukea tarvitsevien lasten päivähoitosijoitukset yhteistyössä lasten vanhempien, tutkivien tahojen ja päivähoidon henkilöstön kanssa. Kiertävät erityislastentarhanopettajat ovat myös tavalliseen lapsiryhmään sijoitetun erityistä tukea tarvitsevan lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavan henkilöstön tukena kuntoutussuunnitelman laadinnan alkuvaiheessa. Kiertävät erityislastentarhanopettajien työ kohdistuu pääosin kunnalliseen, mutta myös ostopalveluna hankittuun päivähoitoon. Työn kohdentumisessa yksityisen hoidon tuella järjestettyyn päivähoitoon on eroja.

Kuusikon kunnissa oli vuoden 2004 lopussa yhteensä 83 kiertävää erityislastentarhanopettajaa. Oulussa oli kaksi kiertävää erityislastentarhanopettajaa enemmän ja Vantaalla yksi vähemmän kuin edellisen vuoden lopussa.

Kiertävän erityislastentarhanopettajan yksi keskeinen tehtävä on tukea oman alueensa kunnallista ja ostopalveluna hankittua päivähoitoa, erityisesti niitä päivähoitoryhmiä, joissa ei ole erityishenkilöstöä. Sen vuoksi kiertävän erityislastentarhanopettajan työtä arvioidaan sen perusteella, kuinka monta lasta kunnan järjestämässä päivähoitossa oli vuoden 2004 lopussa yhtä kiertävää erityislastentarhanopettajaa kohden.

	Kiertävien erityislastentarhanopettajien (kelto) määrä 31.12.2004 sekä kunnan järjestämässä päivähoitossa olleiden lasten määrä yhtä keltoa kohden vuonna 2004 ja 2003		
	kelto	lapsia kunnan järjestämässä päivähoitossa / kelto 2004	lapsia kunnan järjestämässä päivähoitossa / kelto 2003
Helsinki	25	781	800
Espoo	18	609	614
Vantaa	17	539	504
Turku	10	591	596
Tampere	7	989	1 012
Oulu	6	879	1 313
Kuusikko	83	696	712

Eniten lapsia kiertävää erityislastentarhanopettajaa kohden oli Tampereella ja vähiten Vantaalla. Lasten määrä kiertävää erityislastentarhanopettajaa kohden on vähentynyt viime vuosina muissa Kuusikon kunnissa paitsi Vantaalla.

4.3.2 Avustajat

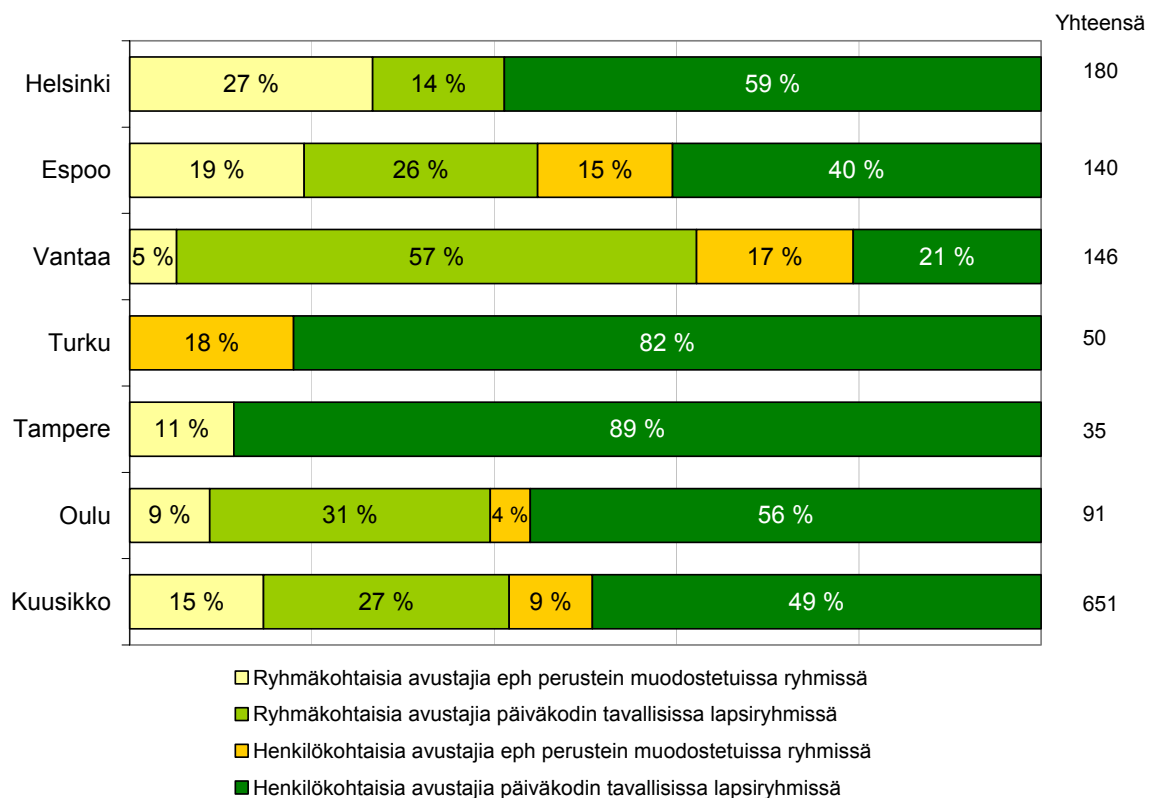
Avustaja on päiväkodin lapsiryhmään tai ryhmäperhepäiväkotiin erityispäivähoidon tai muin perustein sijoitettu työntekijä. Ryhmäkohtainen avustaja avustaa joko kaikkia lapsiryhmässä olevia erityistä tukea tarvitsevia lapsia tai hänen työnsä voi kohdentua osalle (2-3) erityistä tukea tarvitsevista lapsista. Henkilökohtainen avustaja myönnetään erityistä tukea saavalle lapselle, joka ei selviä hoitopäivästä muun tuen turvin tai ilman huomattavaa aikuisen tukea. Lasta tutkiva taho toteaa osaltaan henkilökohtaisen avustajan tarpeen. Henkilökohtainen avustaja työskentelee lapsen tukena lapsen päivähoitoryhmässä. Muulla kuin erityispäivähoidon perustella palkattuja avustajia ei käsitellä tässä raportissa.

Avustajatarpeen arviointi ja avustajien sijoittaminen suunnitellaan päivähoitossa, jossa on tiedossa myös muut mahdollisuudet tukea lasta. Erityistä tukea tarvitsevia lapsia tutkivilta tahoilta tulee enemmän suosituksia avustajasta lapsen tueksi kuin kunnan on oman arvionsa mukaan tarpeen suunnata.

Helsingin, Turun ja Tampereen päivähoitossa avustajia varten on kiinteä vakanssimäärä, joihin avustajat voidaan palkata vakinaiseen työsuhteeseen. Espoossa ja Vantaalla suurin osa avustajista on kuntaan nähden määräaikaissa työsuhteessa. Oulussa suurin osa avustajista palkataan työllistämisvaroin kuuden kuukauden jaksoiksi päivähoitolle myönnetyn määrärahan puitteissa.

Avustajat sijoitetaan yleensä vähintään toimintakaudeksi yhteen lapsiryhmään tai yhden lapsen tueksi. Avustajia on sekä tavallisissa lapsiryhmissä että erityispäivähoidon perusteiden muodostetuissa lapsiryhmissä. Kappaleessa 4.2 käsiteltiin avustajien sijoittamisen perusteita erityispäivähoidon perusteiden muodostettuihin lapsiryhmiin.

Kuusikon kuntien päiväkodeissa oli vuoden 2004 lopussa yhteensä 651 avustajaa. Heistä osa oli osa-aikaisia. Oulun avustajista 86 oli työllistämisvaroin palkattuja.

Kuvio 6. Erityispäivähoidon perusteiden palkattujen avustajien määrä ja sijoittuminen Kuusikon kuntien kunnallisiin päiväkoteihin joulukuussa 2004

Muissa Kuusikon kunnissa paitsi Vantaalla suurin osa avustajista oli erityistä tukea tarvitsevan lapsen henkilökohtaisena avustajana tavallisessa lapsiryhmässä. Vantaalla yleisin käytäntö oli sijoittaa avustaja ryhmäkohtaiseksi tavallisessa lapsiryhmässä olevalle 2-3 erityistä tukea tarvitsevalle lapselle.

Helsingissä 27 %, Espoossa 34 %, Vantaalla 22 %, Turussa 18 %, Tampereella 11 % ja Oulussa 13 % avustajista oli erityispäivähoidon perusteiden muodostetuissa lapsiryhmissä. Erityispäivähoidon perusteiden muodostettuja ryhmien osuus kaikista päiväkotien lapsiryhmistä oli karkeasti arvioiden Helsingissä ja Oulussa noin 5 %, Tampereella hieman alle 10 % ja muissa Kuusikon kunnissa hieman yli 10 %.

Henkilökohtainen avustaja oli yhteensä 374 erityistä tukea tarvitsevalla lapsella. Turussa kaikki avustajat olivat henkilökohtaisia, Tampereellakin suurin osa. Suhteessa eniten henkilökohtaisia avustajia oli Oulussa, jossa joka kuudennella erityistä tukea tarvitsevalla lapsella oli henkilökohtainen avustaja. Turussa henkilökohtainen avustaja oli joka seitsemännellä, Espoossa joka kahdeksannella, Helsingissä ja Vantaalla joka 12:lla ja Tampereella joka 14:llä erityistä tukea tarvitsevalla lapsella. Espoossa ja Vantaalla erityispäivähoidon perustein muodostetuissa lapsiryhmissä oli enemmän henkilökohtaisia avustajia kuin muissa kunnissa.

Ryhmäkohtaisten avustajia oli yhteensä 1 081 erityistä tukea tarvitsevalla lapsella. Ryhmäkohtaisten avustajien kokonaismäärään ja osuuksiin ryhmissä vaikuttaa kunnan erityispäivähoidon perustein muodostettujen lapsiryhmien rakenne. Esimerkiksi Turussa ja Tampereella integroiduissa erityisryhmissä on pääosin neljä hoito- ja kasvatustehtävissä työskentelevää työntekijää, muissa Kuusikon kunnissa heitä on kolme. Helsingissä sekä integroituun erityisryhmään että erityisryhmään sijoitetaan yleensä ryhmäkohtainen avustaja. Muissa kunnissa nämä ryhmät saavat avustajia samoin perustein kuin muut lapsiryhmät.

4.4 Muut rakenteelliset tukitoimet

Muina rakenteellisina tukitoimina oli kaikissa Kuusikon kunnissa käytössä kuljetus päivähoidon ja/tai päivähoitosta kotiin. Kuljetus myönnetään lapselle, jonka erityistä tuen tarve edellyttää lapsen sijoittamista erityispäivähoidon perustein muodostettuun lapsiryhmään hankalan ja/tai pitkän matkan päähän kotoa. Vanhemmat hakevat kuljetusta ja siitä tehdään valituskelpoinen päätös enintään toimintavuodeksi kerrallaan muissa kunnissa paitsi Vantaalla ja Turussa. Vantaalla ja Turussa kuljetuksesta päätetään vastaavalla tavalla kuin muista tukitoimista.

Vuoden 2004 lopussa kuljetus kotoa päivähoidon ja/tai päivähoitosta kotiin oli Oulussa 14,6 % ja Turussa 13,3 % erityistä tukea tarvitsevista lapsista. Tampereella kuljetus oli 8,8 prosentilla ja Espoossa ja Vantaalla noin 5 prosentilla erityistä tukea tarvitsevista lapsista. Helsingistä kuljetuspäätöksen saaneiden lasten määrää ei ollut saatavissa.

Tampereella käytettiin muuna rakenteellisena tukitoimena resurssikeskustoimintaa lapsen lähipäivähoitopaikan tueksi. Resurssikeskustoimintaa kuvataan tarkemmin erityispäivähoidon hankkeita käsittelevässä kappaleessa 7.

4.4.1 Muiden tahojen tarjoamat tukipalvelut

Tavallisin muiden tahojen tarjoama tukipalvelu on eri terapeuttien käynnit ja konsultaatio. Terapeutit ovat joko kunnan omaa henkilöstöä tai Kelan päätöksellä erityistä tukea tarvitsevaa lasta kuntouttavia yksityisiä terapeutteja. Kuntouttaminen toteutetaan yleensä osittain päivähoitopaikassa ja osittain terapeutin luona, joissakin tapauksissa myös lapsen kotona.

Myös Kuusikon kuntien sosiaali- ja/tai terveystoimessa työskentelevät psykologit tarjoavat lähinnä konsultaatiopalveluja päivähoitolle. Sekä psykologeilla että terapeuteilla on usein myös merkittävä rooli yksittäisen lapsen erityisten tuen tarpeen arvioinnissa.

Aikaisemmin päivähoitossa oli myös omia terapeutteja ja/tai psykologeja. Organisaatioiden kehittämisen yhteydessä terapia- ja psykologipalvelut on Kuusikon kunnissa pääosin keskitetty muualle kuin päivähoitoon. Helsingissä ja Tampereella päivähoitossa oli vielä vuoden 2004 lopussa yksi fysioterapeutti.

5 Erityispäivähoidon kustannukset

Erityispäivähoidon kustannukset sisältyvät niiden hoitomuotojen kustannuksiin, joissa on erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevia lapsia. Siten kaikkia erityispäivähoidon järjestämiseen kohdistuneita kustannuksia ei ole erikseen saatavissa. Tässä yhteydessä kustannusten arvioinnissa käytetään päivähoidon vuoden 2004 Kuusikko-raporttiin koottuja kustannuksia siltä osin kuin niiden voidaan katsoa suuntautuneen pääasiassa erityispäivähoitoon. Lisäksi kustannuksia tarkastellaan kuntien omien laskelmien pohjalta. Tällöin tarkastelussa käytetään yleensä absoluuttisten kustannusten sijasta kertoimia siitä, kuinka paljon suuremmiksi kunta arvioi erityispäivähoidon eri tukitoimien kustannukset suhteessa ns. tavalliseen päivähoitoon. Kertoimet ovat suuntaa antavia.

Kuusikon kunnissa tehdään arvioita erityispäivähoidon keskimääräisistä kustannuksista lasta kohden. Niitä käytetään muun muassa taloussuunnittelussa ja hoitopaikkojen myynnissä muille kunnille. Erityistä tukea tarvitsevan lapsen keskimääräisten kustannusten arviotiin olevan vuonna 2004 Helsingissä ja Tampereella 2-, Espoossa 2,8-, Turussa 2,7- ja Vantaalla ja Oulussa 2,5-kertaiset verrattuna 3-6-vuotiaan päiväkodissa kokopäivähoidossa olevan lapsen kustannuksiin.

Erityispäivähoidon kokonaiskustannuksiin vaikuttaa eniten rakenteellisten tukitoimien painottuminen. Yksinkertaisimmillaan voidaan todeta, että mitä enemmän kunnassa on lapsia, joille on suunnattu rakenteellisia tukitoimia, sitä suuremmat ovat erityispäivähoidon kustannukset. Taustalla vaikuttaa lasten määrän lisäksi kuntien tapa resursoida rakenteelliset tukitoimensa sekä se, miten rakenteellisia tukitoimia suunnataan erityistä tukea tarvitseville lapsille.

Helsingissä, Turussa ja Tampereella (Kuusikossa mukana olevien kustannusten näkökulmasta myös Oulussa) tavallisin rakenteellinen tukitoimi oli lasten ja hoito- ja kasvatushenkilöstön välisen suhdeluvun väljentäminen siten, että erityistä tukea tarvitsevalle lapselle annetaan kerroin 2. Lasten ja henkilöstön välisen suhdeluvun seurannassa kertoimen 2 saanut lapsi varaa päivähoitoryhmästä yhden paikan sijasta kaksi paikkaa. Kuntien laskelmien perusteella kahden paikalla olevan lapsen kustannukset ovat noin 1,5 - 2-kertaiset verrattuna 3-6-vuotiaan päiväkodissa kokopäivähoidossa olevan lapsen kustannuksiin.

5.1 Erityispäivähoidon perustein muodostettujen lapsiryhmien kustannukset

Erityispäivähoidon perustein muodostettujen lapsiryhmien kustannukset ovat aina suuremmat kuin tavallisten lapsiryhmien. Mitä enemmän näitä ryhmiä on sitä enemmän kunta suuntaa resursseja erityispäivähoitoon. Erityispäivähoidon perustein muodostettuja lapsiryhmiä oli vuoden 2004 lopussa suhteessa eniten Espoossa ja vähiten Oulussa ja Helsingissä.

Pienennetyissä lapsiryhmissä henkilöstörakenne on yleensä samanlainen kuin ns. tavallisessa lapsiryhmässä. Lapsia ryhmässä on noin 21 lapsen sijasta 10-15. Ryhmän absoluuttiset kustannukset kunnalle ovat samat kuin tavallisen ryhmän, mutta erityistä tukea tarvitsevien lasten päivähoidon kustannuksiin vaikuttaa, kuinka suuri osa lapsista on erityistä tukea tarvitsevia ja miten henkilöstö- ja muut resurssit kohdentuvat heille. Vuoden 2004 lopussa Oulussa ryhmän kaikki lapset (10) olivat erityistä tukea tarvitsevia, muissa kunnissa erityistä tukea tarvitsevien lasten keskimääräinen määrä vaihteli Espoon 3,4:sta lapsesta Tampereen viiteen. Turussa pienennetyn ryhmän kustannukset ovat pienemmät kuin muissa kunnissa sen vuoksi, että ryhmässä on kolmen sijasta kaksi hoito- ja kasvatustehtävissä työskentelevää työntekijää.

Integroidussa erityisryhmässä lasten määrä ja erityistä tukea tarvitsevien osuus lapsista oli lähes sama lukuun ottamatta Turun 15 lapsen integroitua erityisryhmiä. Kustannuksiin vaikutti henkilöstörakenne. Espoossa, Vantaalla, Turussa ja Oulussa 12 lapsen integroidussa erityisryhmässä henkilöstörakenne on samanlainen. Helsingissä ryhmissä oli kaksi erityislastentarhanopettajaa muiden kuntien yhden sijasta. Lisäksi useimpiin ryhmiin oli sijoitettu avustaja. Kahden erityislastentarhanopetta-

jan rakenteen on arvioitu lisäävän Helsingin päivähoiton vuosikustannuksia noin 220 000 eurolla verrattuna yhden erityislastentarhanopettajan rakenteen kustannuksiin. Tampereella integroiduissa erityisryhmissä oli neljä hoito- ja kasvatustehtävissä työskentelevää työntekijää, yksi lastenhoitaja enemmän kuin muissa kunnissa.

Integroituun erityisryhmään sijoitetun erityistä tukea tarvitsevan lapsen kustannusten arvioidaan olevan 2,3 - 2,7-kertaiset verrattuna päiväkodin kokopäiväryhmään sijoitetun 3-6-vuotiaan lapsen kustannuksiin.

Vuonna 2004 Kuusikon kunnissa oli vähän erityisryhmiä. Niiden vaikutus kuntien päivähoiton kokonaiskustannuksiin on siten melko pieni muissa kunnissa paitsi Oulussa, jossa erityisryhmien osuus erityispäivähoiton tukitoimena on merkittävä. Erityisryhmään sijoitetaan lapsia, joiden tuen tarve on mittavaa. Ryhmäkohtaiset kustannukset nousevat selvästi suuremmiksi kuin muiden ryhmien sen vuoksi, että ryhmään voidaan sijoittaa vähän lapsia ja hoito- ja kasvatustekijä sekä avustavaa henkilöstöä on paljon. Vuoden 2004 lopulla erityisryhmissä oli keskimäärin 2,2 lasta yhtä hoito- ja kasvatustehtävissä työskentelevää työntekijää kohden. Vähiten lapsia oli Turussa (1,9 lasta/työntekijä) ja eniten Oulussa (2,7 lasta/työntekijä). Hoito- ja kasvatushenkilöstön lisäksi erityisryhmissä oli avustajia muissa kunnissa paitsi Turussa. Erityisryhmään sijoitetun lapsen kustannusten arvioidaan olevan 2,4 - 3,4-kertaiset verrattuna päiväkodin kokopäiväryhmään sijoitetun 3-6-vuotiaan lapsen kustannuksiin.

5.2 Erityispäivähoiton perustein palkatun henkilökunnan kustannukset

Kuuden suurimman kaupungin päivähoiton palvelujen ja kustannusten vertailussa kootaan erikseen avustajien kustannukset. Niihin sisältyvät erityispäivähoiton perustein palkattujen avustajien palkkakustannusten lisäksi myös muin perustein avustajiksi palkattujen työntekijöiden kustannukset. Työllistämisvaroin palkattu henkilökunta ja heistä kunnan päivähoitolle kohdistuvat kustannukset eivät ole mukana Kuusikko-vertailussa. Oulussa noin 92 % avustajista palkataan työllistämisvaroin.

Vuonna 2004 kunnallisten päiväkotien avustajien palkkakustannukset ilman työnantajan sosiaalimaksuja olivat 9,6 miljoonaa euroa. Kustannusten osuus kunnallisen päiväkotihoidon kokonaiskustannuksista oli pääkaupunkiseudun kunnissa suurempi kuin muissa Kuusikon kunnissa.

Oulussa työllistämisvaroin avustajiksi palkattujen työntekijöiden kokonaiskustannukset olivat noin 1,3 miljoonaa euroa, josta kunnan maksettavien nettokustannusten osuus oli noin 850 000 euroa. Kun Oulusta vähennetään erityistä tukea saaneista lapsista ne, joilla on ollut työllistämisvaroin palkattu avustaja, Oulun rakenteellisia tukitoimia saaneiden lasten osuus kunnallisen päiväkotihoidon lapsista vähenee 3,2 prosenttiin.

	Avustajien palkkakustannukset kunnallisissa päiväkodeissa ilman työnantajan sosiaalimaksuja vuonna 2004	osuus kunnallisen päiväkotihoidon kustannuksista %
	euroa	
Helsinki	3 733 216	2,2
Espoo	2 298 565	2,7
Vantaa	2 044 876	2,9
Turku	667 174	1,5
Tampere	624 326	1,1
Oulu	217 445	0,6
Kuusikko	9 585 602	2,1

Lapsikohtaisten kustannusten näkökulmasta kallein rakenteellinen tukitoimenpide on erityistä tukea tarvitsevalle lapselle kohdennettu henkilökohtainen avustaja. Lapsen, jolla on henkilökohtainen avustaja, kustannusten arvioidaan olevan 3,5 - 4,5-kertaiset verrattuna 3-6-vuotiaan päiväkodissa kokopäivähoitossa olleen lapsen kustannuksiin. Osa näistä lapsista sijoitetaan lisäksi tarvitsemansa tuen perusteella erityispäivähoiton perustein muodostettuun lapsiryhmään.

Ryhmäkohtaisen avustajan kustannuksiin erityistä tukea tarvitsevaa lasta kohden vaikuttaa, kuinka monelle lapselle avustaja on kohdennettu. Ryhmäkohtaisen avustajan suuntaamisen noin kolmelle

lapselle arvioidaan olevan kustannuksiltaan samaa luokkaa kuin suhdeluvun väljentäminen siten, että lapselle annetaan kerroin 2.

Erityislastentarhanopettajien palkkakustannuksia ei koottu erikseen. Integroiduissa erityisryhmissä ja erityisryhmissä työskentelevien erityislastentarhanopettajien kustannukset sisältyvät edellä käsiteltyihin näiden ryhmien kustannuksiin. Tavalliseen lapsiryhmään sijoitetun erityislastentarhanopettajan kustannuksiin vaikuttaa ryhmäkohtaisten avustajien tavoin se, kuinka montaa lasta erityislastentarhanopettaja tukee ja ohjaa. Helsingissä erityislastentarhanopettajaa käytetään yleensä viiden erityistä tukea tarvitsevan lapsen tukena sen sijaan, että suhdelukua väljennettäisiin antamalla näille lapsille kerroin 2. Kustannusten arvioidaan olevan tällöin samansuuruiset. Kuntien 3-6-vuotiaiden lasten kokopäivähoidon vuosikustannusten eroista johtuen tuettavien lasten määrän yleistäminen samaksi muihin Kuusikko-kuntiin ei ole mahdollista.

6 Erityistä tukea tarvitsevat lapset esiopetuksessa

Esiopetus niin päivähoidossa kuin kouluissa on perusopetuslain mukaista toimintaa. Perusopetuslain mukaan oppilaalla, jolla on lieviä oppimis- tai sopeutumisvaikeuksia, on oikeus saada erityisopetusta muun opetuksen ohessa. Oppilas tulee ottaa tai siirtää erityisopetukseen, jos oppilaalle ei voida antaa opetusta muuten vammaisuuden, sairauden, kehityksessä viivästymisen tai tunne-elämän häiriön taikka muun niihin verrattavan syyn vuoksi. (Perusopetuslaki 1998/628 17 §)

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa erityistä tukea tarvitseviksi lapsiksi määritellään lapset, joiden kehityksen, kasvun ja oppimisen edellytykset ovat heikentyneet sairauden vamman tai toimintavajavuuden vuoksi. Lisäksi erityisen tuen piiriin kuuluvat lapset, jotka tarvitsevat psyykkistä tai sosiaalista tukea kasvulleen ja lapset, joilla on opetuksen ja oppilashuollon asiantuntijoiden ja huoltajan mukaan kehityksessään oppimisvaikeuksiin liittyviä riskitekijöitä³

Suurin osa erityistä tukea tarvitsevista lapsista on ollut päivähoidossa ennen esiopetuksen alkamista ja he jatkavat esiopetusvuonna esiopetusta täydentävässä päivähoidossa. Esiopetuksen alkaessa heidän osaltaan tarvitaan sekä päivähoitolain että perusopetuslain yhteensovittamista. Yhteensovittamisen näkökulmasta selkeä ryhmä ovat pidennetyn oppivelvollisuuden oppilaat, joilla on päätös erityisopetukseen ottamisesta tai siirtämisestä. Kunnan opetustoimi vastaa 6-vuotiaan pidennetyn oppivelvollisuuden oppilaan esiopetuksen kustannuksista. Muiden päivähoidon esiopetuksessa olevien lasten kohdalla erityisopetukseen ottamisen käytännöt vaihtelevat.

Esiopetuksen alkaminen ei yleensä vaikuta siihen, millaisia tukitoimia lapselle suunnataan. Erityistä tukea tarvitseva lapsi aloittaa esiopetuksen yleensä samassa paikassa, jossa hän on ollut päivähoitossa ennen esiopetusta. Oulussa pienennetyt ryhmät on tarkoitettu esiopetusikäisille erityistä tukea tarvitseville lapsille, joilla ennakoitaan oppimisen ongelmia. Niihin sijoitetaan yhteensä 20 esiopetusikäistä lasta. Vantaalla sivistystoimen suomenkielisistä esiopetusryhmistä osa on suunnattu erityisopetusta tarvitseville ja valmistavan esiopetuksen oppilaille (lapsella on maahanmuuttajatausta). Näihin ryhmiin siirtyä lapsia päivähoitosta.

Esiopetuksessa olevalle erityistä tukea tarvitsevalle lapselle tehdään yleensä kuntoutussuunnitelman sijasta perusopetuslain mukainen henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS), vaikka hänellä ei olisikaan päätöstä erityisopetukseen ottamisesta tai siirtämisestä.

Oppivelvollisuuden alkaessa ne lapset, joilla on erityisen tuen tarve päivähoidossa muista kuin oppimiseen liittyvistä syistä, sijoittuvat yleisopetukseen ilman tukitoimia. Tällaisia lapsia ovat esimerkiksi pitkäaikaissairaat lapset, joilla ei ole sairauden edellyttämän tuen lisäksi muuta erityisen tuen tarvetta. Lapsista, joille on päivähoidon esiopetuksessa suunnattu erityistä tukea, osa aloittaa perus-

³ Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2000 5 luku 12 § s.16, Opetushallitus 2000

opetuksen yleisopetuksessa osa-aikaisin tukitoimin ja osa voi aloittaa yleisopetuksen ilman tukitoimia. Pidentetyn oppivelvollisuuden oppilaiden lisäksi osa lapsista otetaan perusopetuksessa suoraan erityisopetukseen. Kaikkien erityistä tukea tarvitsevien lasten näkökulmasta olennaista on arvioida tuen tarve lapsen siirtyessä kouluun ja huolehtia siitä, että lapsen opetuksen järjestämisen kannalta tarvittava tieto siirtyy päivähoidosta kouluun.

7 Erityispäivähoidon hankkeet Kuusikon kunnissa

Seuraavassa on kuvattu lyhyesti Kuusikon kunnissa meneillään olevia tai juuri päättyneitä erityispäivähoidon hankkeita. Lisätietoa hankkeista saa kuntien erityispäivähoidon asiantuntijoilta, joiden yhteystiedot ovat liitteessä 3.

HELSINKI

Erityisryhmät päivähoidossa -rakenteet ja vaikuttavuus kehittämishanke 1.11.2003 - 31.12.2005

Erityisryhmät päivähoidossa - rakenteet ja vaikuttavuus kehittämishanke on Helsingin ja Turun yliopistojen sekä Helsingin ja Turun kaupunkien yhteinen integroituihin erityisryhmiin ja erityisryhmiin kohdistuva hanke, johon osallistuu 7 päiväkotia Helsingistä ja 4 päiväkotia Turusta.

Hankkeen tavoitteina on tutkia erityisryhmien henkilöstörakenteen ja lapsiryhmän rakenteen vaikutuksia erityiskasvatustyöhön, arvioida resurssien tarvetta suhteessa vaikuttavuuteen, kehittää erityisryhmien toimintaa erityispedagogisena laadullisena kontekstina erityistä tukea tarvitseville lapsille. Lisäksi tavoitteina on kehittää integroituja erityisryhmiä laadullisena pedagogisena kontekstina ns. tavallisesti kehittyneen lapsen kasvua ajatellen ja etsiä hyvän erityisryhmän laatukriteerejä, joista laaditaan kunnille tukimateriaalia.

Hankkeessa tutkimuksen sisällön muodostavat haastattelut ja havainnoinnit, joiden avulla saadaan määrällisen tutkimustiedon lisäksi tarvittavaa laadullista tietoa. Havainnoinnissa keskitytään kolmeen teemaan: sosiaalinen integraatio, lapsilähtöisyyden aste kasvatuksen menetelmissä ja kuntoutuksen yhteen niveltymisen ja painopiste erityisryhmissä. Lisäksi dokumentoidaan hyvän erityisryhmän laatukriteerit ja laaditaan kunnille tukimateriaali.

Hankkeen arviointi ja ohjaus rakentuu prosessiarviointiin ja etukäteen valittujen vaiheiden tarkasteluun pysähtymisen kautta. Arviointi ja ohjaus toteutuu ryhmässä, jossa ovat mukana aktiiviset toimijat (koordinaattorit), tutkimuksen edustajat (Helsingin ja Turun yliopistot sekä) ja kuntien edustajat (Helsinki ja Turku).

Hankkeesta valmistuu raportti ja tukimateriaalia kunnille vuoden 2005-2006 vaihteessa.

Päiväkoti kielihäiriöisten lasten kommunikaation kuntouttajana

Päiväkoti kielihäiriöisten lasten kommunikaation kuntouttajana on Kelan rahoittama Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin korvaklinikan puhe- ja äänihäiriöisten (foniatria) yksikön tutkimushanke. Tutkimus alkoi syksyllä 2004 päätty joulukuussa 2006.

Hankkeen tavoitteina on tutkia audiofoniatisella osastolla kehitettyjen menetelmien vaikuttavuutta lasten toimintakykyyn ja vuorovaikutustaitojen kehittymiseen ja menetelmien käyttökelpoisuutta päiväkotien toimintamuotona.

Hankkeen menetelminä on käyttää ryhmäkuntoutusmuotoja "Kieli- ja liikunta" (Kili) ja "Kuvien tuettu leikki" päiväkodin arjessa. Lapsille tehdään lisäksi osatestejä; ITPA, BoEge, Reynell, Boehm, Symbolisen leikin testi, sekä käytetään LIS-YC-havainnointimenetelmää.

Hankkeesta kirjoitetaan artikkeli, jota tarjotaan julkaistavaksi kansainväliseen tiedelehteen.

"Idän pienryhmät kokeilu"

Helsingin itäisen suurpiirin kiertävien erityislastentarhanopettajien aloitteesta perustettiin syyskaudella 2003 kolmeen päiväkotiin 14 lapsen ns. pienryhmät, joissa on päivähoitoasetuksen mukaisesti yksi lastentarhanopettaja ja yksi lastenhoitaja. Jokaisessa ryhmässä on kolme erityistä tukea tarvitsevaa lasta, joiden tukitoimena kussakin ryhmässä on erityisavustaja. Kokeilussa mukana olevat päiväkodit saavat lisäksi tukiryhmän konsultaatiota kerran kuussa ryhmältä, johon kuuluu kiertävän erityislastentarhanopettajan lisäksi mm. resurssierityislastentarhanopettaja ja psykologi.

Kokeilulle saatiin tutkimusapua Helsingin yliopiston käyttäytymistieteen tiedekunnan soveltavan kasvatustieteen laitoksen erityispedagogiikan yksiköstä. Kaksi erityislastentarhanopettajaopiskelijaa teki proseminarityönsä kokeilusta, liittyen perheiden kokemuksiin. Tutkimuksessa ei tutkittu ryhmäkoon vaikuttavuutta lapseen, vaan tutkimuksen tarkoituksena oli kartoittaa kokeilun loppuvaiheessa perheiden tyytyväisyyttä. Tuloksista kävi ilmi, että vanhemmat ovat olleet tyytyväisiä piennennettyyn lapsiryhmään lapsensa hoitopaikkana. Hoitomuoto on koettu laadukkaaksi, turvalliseksi ja yksilöllisyyden huomioimista tukevaksi.

Helsingin yliopiston kasvatustieteenlaitoksen lehtorit ovat haastatelleet kokeiluun osallistuneiden ryhmien henkilökuntaa ja tarkoituksena on joko julkaista aineistosta raportti tai laajentaa tutkimusta koskemaan mm. lasten osuutta ja kehittymistä tai vertailla mallia muihin tukimuotoihin.

Erityisavustajien käyttö tavallisissa ryhmissä useamman lapsen tukena selvitetään syksyn 2005 aikana. Keväällä 2006 arvioidaan tukimuodon käytön laajentamistarpeet ja mahdollisuudet koko päivähoiton vastualueella.

TURKU

Lasten sosiaalis-emotionaalisten vaikeuksien hoito ja kasvatuksen kehittäminen päivähoitossa

Turun päivähoito osallistui "Lasten sosiaalis-emotionaalisten vaikeuksien hoito ja kasvatuksen kehittäminen päivähoitossa" -hankkeeseen (SOSEM-hanke). SOSEM-hankkeen tavoitteena oli muun muassa kehittää päivähoiton pedagogisia valmiuksia hoitaa ja kasvattaa lapsia, joilla on sosiaalisia ja emotionaalisia vaikeuksia sekä ennaltaehkäistä lasten syrjäytymistä ja puuttua varhain lasten sosiaalisiin ja emotionaalisiin vaikeuksiin.

Hankkeessa oli mukana Turku, Lieto, Salo ja Halikko. Kustakin kunnasta oli mukana kahden päiväkodin yhden lapsiryhmän hoito- ja kasvatushenkilöstö sekä yksi kiertävä erityislastentarhanopettaja, yhteensä 24 hoito- ja kasvatustehtävissä työskentelevää työntekijää ja neljä kiertävää erityislastentarhanopettajaa. Näiden päiväkotien johtajat osallistuivat osittain hankkeen toteuttamiseen. Hanke toteutettiin Varsinais-Suomen osaamiskeskuksen (VASSO) toimintana ja se alkoi elokuussa 2003 kesken joulukuulle 2004.

Käytännössä hankkeen runkona oli kiertävän erityislastentarhanopettajan konsultaatioryhmät päiväkotien lapsiryhmien henkilökunnalle. Kiertävät erityislastentarhanopettajat saivat työnohjausta Varsinais-Suomen osaamiskeskuksen kautta. Lisäksi hankkeeseen kuului monipuolisesti koulutusta ja aiheeseen liittyviä tutustumiskäyntejä.

Lisätietoa hankkeesta löytyy osoitteesta www.vasso.fi/vasso_julkaisut.shtml

Pitkäaikaissairaiden ja vammaisten lasten ja nuorten palveluohjaushanke

Turun kaupungin sosiaalitoimessa on meneillään "Pitkäaikaissairaiden ja vammaisten lasten ja nuorten palveluohjaushanke 2004 - 2006". Hankkeen kohderyhmään kuuluvat ne alle 18-vuotiaat turkulaiset lapset ja nuoret, joilla on erityistarpeita vammaisuuden, pitkäaikaissairauden tai muun kehityksen poikkeaman vuoksi. Hanketta rahoittavat Länsi-suomen lääninhallitus ja Turun kaupunki, ja hanke osallistuu STM:n valtakunnalliseen kehittämishankkeeseen.

Hankkeen tavoitteena on sosiaalitoimen, terveydenhuollon ja koulutoimen yhteistyönä parantaa ja tehostaa pitkäaikaissairaiden ja vammaisten lasten ja nuorten palveluverkon toimintaa. Tavoitteena on luoda poikkihallinnollinen toimintamalli, joka helpottaa lasten ja nuorten ja heidän perheidensä tarvitsemien palvelujen muodostumista toimiviksi palvelukokonaisuuksiksi ja edistää asiakaslähtöisen työtteen vahvistumista Turun kaupungin palveluissa.

Palveluohjauksellisen työtteen omaksumiseksi henkilöstölle järjestetään monipuolista ja laajamittaista koulutusta. Palveluohjaushanke toimii kiinteässä yhteistyössä Turun kaupungin terveystoimen "Lasten ja nuorten talo-hankkeen" ja Varsinais-Suomen alueella toimivien lastensuojelujärjestöjen palvelut kokoavaan "Perhe-Talo hankkeen" kanssa, joissa ajatuksena on, että lasten erityispalvelujen tuominen mahdollisemman kattavasti saman katon alle toisi runsaasti toiminnallista etua ja helpotaisi palvelujen yhteensovittamista.

TAMPERE

Päivähoidon resurssikeskus

Tampereen kaupungin päivähoidossa toteutetaan Päivähoidon resurssikeskus –hanke ajalla 1.8.2003 – 31.12.2005. Kohdealueena on koko Pirkanmaa. Hankkeen tarkoituksena on tarjota erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen perhepäivähoitajalle tai päiväkotiryhmän kasvattajille koulutusta ja konsultaatiota lasta koskevista hoidon, kasvatuksen ja kuntouttavan varhaiskasvatuksen kysymyksissä. Tavoitteena on varhainen puuttuminen ja ennaltaehkäisy sekä osaamisen varmistaminen lapsen omaan lähipäivähoitopaikkaan kuntouttavan arjen toteuttamiseksi.

Hanke sai alkunsa Hippoksen päiväkodissa Tampereella lukuvuosina 2001-2003 pilottina toimineesta resurssiryhmästä, joka osoittautui jatkokehittämisen arvoiseksi päivähoidon tukimuodoksi. Resurssikeskuksella tarkoitetaan tässä hankkeessa sekä resurssiryhmää että varhaiskasvatuksen erityisasiantuntijaa, joilla on erityisosaamista ja jotka antavat konsultaatiota ja asiantuntijapalveluita muille päivähoidon kasvattajille.

Hankkeen kautta Pirkanmaan kunnille tarjotaan erityislastentarhanopettajan konsultaatiokäyntejä ja koulutuksia. Koulutukset ja konsultaatiokäynnit toteutetaan kuntien tarpeiden ja toivomusten mukaan.

Hippoksen päiväkodin resurssiryhmän tavoitteena on tarjota ohjausta ja konsultaatiota erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen päivähoitoryhmän kasvattajille tai perhepäivähoitajille. Tarkoituksena on motivoida lasta, perhettä ja lähihoitopaikan henkilöstöä, jotta lähipäivähoitopaikan arkea muuttamalla päästään lapsen ja perheen kannalta kuntoutuksellisesti hyvään lopputulokseen.

Resurssiryhmässä toimii erityislastentarhanopettaja, lastentarhanopettaja ja kaksi lastenhoitajaa. Myös fysioterapeutin ja puheterapeutin konsultaatio on käytettävissä. Perusryhmänä on 14 lapsen ryhmä, johon tukea tarvitseva lapsi saapuu omasta päiväkotiryhmästään tutun aikuisen kanssa neljäksi viikoksi. Tavoitteiden toteutumisen kannalta on tarkoituksenmukaista, että lapsen oman päiväkotiryhmän kasvattajista kaksi osallistuu jaksolle, molemmat kahden viikon ajan. Vierailuvia lapsia voi olla kerrallaan kaksi. Vastaavaksi ajaksi lapsen omaan päiväkotiryhmään lähtee Hippokselta sijaiseksi ”lentävä lastenhoitaja”.

Resurssijakson aikana lapsi osallistuu normaaliin päiväkotitoimintaan yhtenä ryhmän jäsenenä. Lasta havainnoidaan ja videoidaan ryhmä- ja yksilötilanteissa. Päivittäisissä keskusteluissa kartoitetaan lapsen tilannetta sekä mietitään sopivia käytäntöjä ja menetelmiä hänen ohjaamiseensa. Erityinen huomio kiinnitetään lapsen positiivisiin ominaisuuksiin ja vahvuuksiin. Suunnitelmissa huomioidaan lapsen oman ryhmän tilanne ja pyritään luomaan käytäntöjä, joita voidaan omassa hoitopaikassa realistisesti toteuttaa.

Resurssiryhmän palvelua tarjotaan myös lähikunnille sosiaali- ja terveystalokunnan määrittelemän hinnan mukaan. Lapsen perhettä ei laskuteta. Maksu sisältää lapsen hoidon ja ohjauksen jakson aikana, aloitus- ja loppupalaverit, henkilökunnan ja vanhempien konsultaation ja ohjauksen, videon sekä kirjallisen palautteen. Lapsen oma kunta vastaa kuljetuksista resurssijakson aikana.

Lähipilotti

Lähipäivähoito –pilotti toteutettiin 2.2.2004 – 30.6.2005 Tampereen kaupungin 16 päiväkodissa ja niihin liittyvässä perhepäivähoidossa.

Pilotin tavoitteena oli mahdollistaa erityisen tuen tarpeessa olevien lasten osallistuminen oman asuinalueen yhteisiin kasvatus- ja opetusryhmiin, ja samalla varmistaa saumaton siirtyminen elämänvaiheesta toiseen. Päivähoidon normaalin arjen arvostaminen ja sen merkityksen tiedostaminen myös erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen näkökulmasta oli pilotin lähtökohta.

Lastentarhanopettaja toimi projektityöntekijänä havainnoiden ja arvioiden sekä olemassa olevia toimintakäytäntöjä että fyysistä oppimisympäristöä yhdessä päivähoiton kasvattajien kanssa. Perhepäivähoitajia tuettiin opintopiirityöskentelyllä.

8 Yhteenveto ja johtopäätökset

Tässä raportissa on selvitetty erityispäivähoidon rakenteita, kustannuksia ja kehittämistä Suomen kuudessa suurimmassa kaupungissa. Yhteenvetoon ja johtopäätöksiin on koottu selvityksen keskeiset tulokset. Tähän kappaleeseen on koottu myös erityispäivähoidon kehittämisen kannalta merkittäviä asioista, joista kaikkia ei ole käsitelty aiemmin tässä raportissa.

8.1 Asiakkaat

Lait ja asetukset säätelevät suhteellisen väljästi, millaisia tukitoimia kuntien tulee tarjota erityistä tukea tarvitseville lapsille. Erityistä tukea tarvitsevan lapsen määrittelykin on siltä osin suuntaa antava, että muun asiantuntijan määrittely jää kunnan oman harkinnan varaan.

Kuusikon kunnissa erityistä tukea tarvitsevan lapsen määrittelyn perustana on pääsääntöisesti päivähoitoasetuksen 2 §, jonka mukaan päivähoitossa erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevalle lapselle tulee olla alan erikoislääkärin tai muun asiantuntijan lausunto. Muilta osin käytännöt eroavat jonkin verran.

Turussa ja pääsääntöisesti Helsingissä lapsi määritellään ja tilastoidaan erityistä tukea tarvitseväksi vain siinä tapauksessa, että hänelle kohdennetaan varhaiskasvatuksellisten tukitoimien lisäksi rakenteellisia tukitoimia. Muissa kunnissa osalle erityistä tukea tarvitsevistä lapsista on suunnattu yksinomaan varhaiskasvatuksellisia tukitoimia.

Määrittelyeroista johtuen Kuusikko-vertailun kannalta yhtenäisin erityistä tukea tarvitsevien lasten määrä on lapset, joille on suunnattu rakenteellisia tukitoimia. Vuoden 2004 lopussa Kuusikon kunti-

en kunnallisissa päiväkodeissa näitä lapsia oli 3 679. Lasten osuus kunnallisen päiväkotihoidon lapsista oli suurin Turussa ja pienin Tampereella. Kaikkiaan Kuusikon kuntien järjestämässä päivähoitossa oli 4 282 erityistä tukea tarvitsevaa lasta.

Erityistä tukea tarvitsevat lapset tilastoidaan lapsen lausunnossa olevan diagnoosin mukaan ns. diagnoosiryhmiin muissa kunnissa paitsi Vantaalla. Diagnoosiryhmiä ovat esimerkiksi puhe- ja äänihäiriöiset, kehitysvammaiset, sosiaalista ja/tai emotionaalista tukea tarvitsevat lapset. Tilastoinnissa käytetyt käsitteet ja tilastointiohjeet vaihtelevat kunnittain. Diagnoosiryhmien mukaisia tilastoja käytetään muun muassa erityispäivähoidon suunnittelussa ja kehittämisessä sekä henkilöstön koulutustarpeen arvioinnissa. Kaikkiaan hankaluutena diagnoosin mukaisessa tilastoinnissa on, että monilla lapsilla on useampia kuin yksi diagnoosi. Tällöin lapsen sijoittaminen yhteen diagnoosiryhmään on vaikeaa. Kuusikon kunnissa on erilaisia näkemyksiä siitä, ohjaako diagnoosin mukainen ryhmittäminen erityispäivähoidon kehittämistä oikeaan suuntaan. Yhtä mieltä ollaan siitä, että joissakin tapauksissa, esimerkiksi vaikeavammaisten ja autististen lasten, diagnoosiryhmän mukaisen ryhmän ylläpitäminen on perusteltua.

Kuusikon kuntien päivähoitossa on muutamia lapsia, joiden päivähoidon arvion mukaan pitäisi olla erityispalvelujen käyttäjänä. Tällaisia ovat esimerkiksi vaikeavammaiset sairaanhoidollisia toimenpiteitä päivittäin tarvitsevat lapset ja lapset, jotka odottavat paikkaa psykiatriseen sairaalahoitoon. Näiden lasten vanhemmat toivovat usein mahdollisimman normaalia integraatiota, mutta päivähoiton henkilöstöllä ei ole ammatillisia valmiuksia vastata lapsen tarvitsemaan tukeen. Näiden lasten osalta yhteistyötä ja kustannusten jakamista terveydenhuollon ja päivähoiton välillä pitäisi kehittää. Vaihtoehtona voisi olla esimerkiksi kuntayhteistyönä toteutettava päivähoiton ja erikoissairaanhoidon yhteisten erityispäiväkotien perustaminen.

Lasten vanhempien odotukset perus- ja erityispalvelujen suhteen ovat kasvaneet. Erityispäivähoitossa se näyttäytyy siten, että esimerkiksi avustajaa tukitoimena halutaan useammin kuin kunnan päivähoitosta vastaavat asiantuntijat arvioivat olevan tarpeen. Vuoden 2004 aikana tuli uutena asiaina keskustelu siitä, milloin kehitysvammaisen lapsen päivähoito on kehitysvammalain mukaan erityishuoltona annettavaa ja maksutonta. Päivähoidon näkökulmasta myös kehitysvammaisen lapsen, joka on päivähoitossa vanhempien työn tai opiskelun vuoksi, päivähoito järjestetään ensisijaisesti päivähoitolain perusteella.

8.2 Prosessit

Erityistä tukea tarvitsevan lapsen määrittelyssä merkittävä tekijä on lapsen tarvitseman tuen arviointi. Erityistä tukea tarvitsevaa lasta pyritään tukemaan ensisijaisesti tehostamalla varhaiskasvatuksellista tukea. Lapsen vanhempien kanssa tehtävän yhteistyötä tehostetaan, lapsen fyysistä, psyykkistä ja kognitiivista ympäristöä mukautetaan eriyttämällä, perustaitojen harjaannuttamisella sekä lapsen itsetunnon vahvistamisella. Lisäksi vahvistetaan suunnitelmallisesti varhaiskasvatuksen arjen kuntouttavia elementtejä, joita ovat esimerkiksi struktuuri, hyvä vuorovaikutus, lapsen oman toiminnan ohjaus ja ryhmätoiminta. Varhaiskasvatuksellista tukitoimista hyötyvät myös muut erityistä tukea tarvitsevan lapsen kanssa samassa ryhmässä olevat lapset. Siten varhaiskasvatuksellisilla tukitoimilla voidaan myös ehkäistä erityisen tuen tarpeen syntymistä.

Kuusikon kunnissa on tehty prosessikuvauksia muun muassa lapsen tukemisesta päivähoitossa siinä vaiheessa, kun erityisen tuen tarve ilmenee sekä lapsen siirtymisestä tavallisesta päivähoitosta erityispäivähoitoon. Kuvausten tavoitteena on auttaa päivähoiton henkilöstöä tunnistamaan lapsen erityisen tuen tarve ja reagoimaan siihen oikealla tavalla. Kiertävän erityislastentarhanopettajan rooli henkilöstön ohjaamisessa näissä tilanteissa on merkittävä. Toimintaa ollaan myös kehittämässä siihen suuntaan, että erityistä tukitoimia, myös rakenteellisia, voidaan antaa siinä vaiheessa, kun erityinen tuen tarve huomataan, ei vasta asiantuntijan lausunnon perusteella.

Rakenteellisia tukitoimia tarvitaan, kun varhaiskasvatuksellisella tuella ei yksinomaan kyetä vastaamaan lapsen erityisen tuen tarpeeseen. Kuusikon kunnissa on käytössä sekä ns. perinteisiä pitkään käytössä olleita tukitoimia että viime vuosina kehitettyjä tukitoimia. Ehkä perinteisin rakenteellinen tukitoimi päivähoitossa on lasten ja henkilöstön välisen suhdeluvun väljentäminen siten, että lapselle annetaan kerroin 2. Helsingissä, Turussa ja Tampereella se oli vuonna 2004 yleisin rakenteellinen tukitoimi (erityistä tukea tarvitsevilla lapsilla). Erityistä tukea tarvitsevan lapsen näkökulmasta tämän tukitoimen toteuttaminen, esimerkiksi lapsen yksilöllisen hoidon, kasvatuksen ja opetuksen suunnittelun ja toteuttamisen lisääminen on usein haasteellista. Kuusikon kunnissa on todettu, että tämän tukitoimen rinnalle tulee kehittää tukitoimia, joilla voidaan paremmin varmistaa lapsen tarvitsema erityinen tuki päivähoitossa.

Myös integroidut erityisryhmät ja erityisryhmät ovat olleet tukitoimena käytössä pitkään. Integroitujen erityisryhmien määrää on viime vuosina lisätty osassa Kuusikon kunnista. Vuonna 2004 Espoossa se oli erityistä tukea tarvitsevien lasten yleisin rakenteellinen tukitoimi. Myös Vantaalla, Turussa ja Tampereella suurehko osa erityistä tukea tarvitsevista lapsista oli integroidussa erityisryhmässä.

Erityisryhmien käyttö rakenteellisena tukitoimena on vähentynyt muun muassa lähipalveluperiaatteen myötä. Erityisryhmissä toiminta on myös pitkälti perustunut tiettyyn diagnoosiryhmään määriteltujen lasten päivähoitoon. Erityisryhmistä ovat säilyneet ensisijaisesti ne, joihin lapsen sijoittaminen asiantuntijan lausunnon perusteella on luontevaa ja joiden toiminta on tarkoituksenmukaista keskittää muutamaan paikkaan kunnassa. Tällaisia ovat esimerkiksi vammaisten lasten erityisryhmät.

Avustajia sijoitetaan yleensä erityistä tukea tarvitsevan lapsen henkilökohtaiseksi avuksi ja tueksi. Ryhmäkohtaisia avustajia on ollut lähinnä integroiduissa erityisryhmissä ja erityisryhmissä. Ryhmäkohtaisten avustajien käyttö tavalliseen lapsiryhmään sijoitettujen erityistä tukea tarvitsevien lasten apuna ja tukena on lisääntynyt 1990-luvulta alkaen. Vantaalla ja Oulussa ryhmäkohtainen avustaja tavallisessa lapsiryhmässä oli vuonna 2004 yleisin rakenteellinen tukitoimi.

Ryhmäkohtaisen avustajan käytön tavallisessa lapsiryhmässä lisäksi suhteellisen uusia rakenteellisia tukitoimia ovat pienennetyt ryhmät päiväkodeissa ja erityislastentarhanopettajan sijoittaminen tukemaan tavallisissa lapsiryhmissä olevia erityistä tukea tarvitsevia lapsia. Kuusikon kunnissa kehitetään koko ajan myös uusia rakenteellisia tukitoimia.

Osalle erityistä tukea tarvitsevista lapsista suunnataan useampia rakenteellisia tukitoimia. Yleisin on kuljetuksen myöntäminen muun tukitoimen lisäksi. Tässä tarkastelussa myös avustajan suuntaaminen erityispäivähoidon perustein muodostetussa lapsiryhmässä oleville lapsille katsottiin päällekkäiseksi tukitoimeksi. Päällekkäisten tukitoimien suuntaaminen on Kuusikon kunnissa erityisen tarkastelun kohteena. Kaikkiaan rakenteellisten tukitoimien rakennetta, suuntaamista ja määrää arvioidaan säännöllisesti.

Tukitoimien kohdentamisen näkökulmasta lastensuojelu- ja eri kieli- ja kulttuuritaustaisten lasten asema on hankala. Molemmista ryhmistä on lapsia, jotka tarvitsevat erityistä tukea vaikean elämäntilanteen, vähäisen kielitaidon tai muun syyn vuoksi. Nämä lapset saattavat jäädä ilman tukitoimia, mikäli niitä suunnataan vain erityispäivähoidon perustein. Tässä selvityksessä lastensuojelu- ja eri kieli- ja kulttuuritaustaisista lapsista ovat erityistä tukea tarvitsevia vain ne lapset, joilla on asiantuntijan lausunto.

Nykyisin lapset, jotka tarvitsevat lastensuojelullista tukea, tulevat päivähoitoon usein normaalin hakemismenettelyn kautta. Lapsen ja usein myös hänen vanhempiansa tuen tarve ilmenee vasta, kun lapsi on aloittanut päivähoiton. Ennen subjektiivista päivähoito-oikeutta lastensuojelulliset tarpeet olivat paremmin päivähoiton henkilöstön tiedossa jo ennakkoon. Lastensuojelun työntekijöiden ja päivähoiton yhteistyötä on lisätty muun muassa tekemällä yhteistyössä toimintaohjeita ja työvaihe-

kaavioita, miten päivähoidossa menetellään, kun lapsen arvioidaan tarvitsevan lastensuojelullista tukea. Myös tiedonsiirtoa lastensuojelun ja päivähoidon välillä on pyritty tehostamaan.

Eri kieli- ja kulttuuritaustaiset lapset tarvitsevat usein erityistä tukea varsinkin päivähoidon alkuvaiheessa. Näille lapsille suunnataan rakenteellisia tukitoimia muin kuin erityispäivähoidon perustein. Tukitoimia ovat muun muassa ns. kieliavustajan palkkaaminen, lasten ja hoito- ja kasvatushenkilöstön välisen suhdeluvun väljentäminen määräajaksi (3-6 kk). Osassa kunnista on tehty eri kieli- ja kulttuuritaustaisten lasten varhaiskasvatussuunnitelma tai muu vastaava ohjeistus siitä, mitä näiden lasten tarpeet otetaan huomioon päivähoidossa ja varhaiskasvatuksessa.

Vastaavia suunnitelmia tai ohjeistuksia on tehty myös erityistä tukea tarvitsevien lasten siirtymisestä perusopetuksen oppilaaksi. Suunnitelmissa keskitytään muun muassa siihen, miten lapsi sijoittuu perusopetukseen, miten lapsen opetuksen kannalta olennainen tieto siirtyy päivähoidosta kouluun ja miten lapsen tuen jatkuvuus turvataan. Tässäkin vaiheessa tarvitaan tiivistä yhteistyötä lasten vanhempien kanssa.

8.3 Henkilöstö

Kuusikon kuntien kunnallisessa päivähoidossa oli erityispäivähoidon perustein palkattuna henkilökuntana erityislastentarhanopettajia ja avustajia. Kuusikon kuntien kunnallisten päiväkotien henkilöstöstä oli vuoden 2004 lopulla erityispäivähoidon perustein palkattua henkilöstöä Oulussa 10,7 %, Espoossa ja Vantaalla 10,3 %, Helsingissä 9,3 %, Turussa 6,6 % ja Tampereella 4,6 %. Espoossa ja Vantaalla suurin osa avustajista on kuntaan nähden määräaikaisessa työsuhteessa ja Oulussa palkattu työllistämisvaroin.

Lapsiryhmissä työskentelevistä erityislastentarhanopettajista suurin osa työskenteli integroiduissa erityisryhmissä ja erityisryhmissä. Suhteessa eniten erityislastentarhanopettajia näissä ryhmissä oli Helsingissä, jossa miltei kaikissa oli kaksi erityislastentarhanopettajaa. Muissa kunnissa integroiduissa erityisryhmissä oli yksi erityislastentarhanopettaja. Helsingissä, Vantaalla ja Tampereella osa erityislastentarhanopettajista työskenteli tavallisiin lapsiryhmiin sijoitettujen erityistä tukea tarvitsevien lasten tukena. Kiertäviä erityislastentarhanopettajia oli lasten määrään suhteutettuna eniten Vantaalla ja vähiten Tampereella.

Avustajista suurin osa työskenteli erityistä tukea tarvitsevan lapsen henkilökohtaisena avustajana tavallisessa lapsiryhmässä muissa kunnissa paitsi Vantaalla, jossa yleisin oli ryhmäkohtainen avustaja tavallisessa lapsiryhmässä. Avustajien määrän vertaaminen Kuusikon kuntien kesken joulukuun tiedon perusteella ei kuvaa avustajien kokonaistilannetta vuoden aikana sen vuoksi, että määräaikaisten ja työllistämisvaroin palkattujen avustajien määrä vaihtelee vuoden aikana.

Kuusikon kunnissa erityispäivähoidon perustein palkatun henkilöstön sijoittaminen siten, että tuki kohdentuu tarkoituksenmukaisesti, on jatkuvan arvioinnin kohteena. Erityispäivähoidon perustein muodostettujen ja tavallisten lapsiryhmien rakennetta arvioidaan säännöllisesti. Erityispäivähoidon perustein muodostettuun lapsiryhmään sijoitetaan ne lapset, joita ei tavallisessa päivähoitoryhmässä muin tukitoimin voida riittävästi tukea. Näihin ryhmiin tarvitaan erityisesti erityistä tukea tarvitsevien lasten hoitoon, kasvatukseen ja opetukseen suuntautunut henkilöstö. Ryhmiin sijoitetun henkilöstön määrä ja koulutus vaihtelee kunnittain. Henkilöstön määrän ja henkilöstöltä edellytetyn koulutuksen perusteena on osittain vakiintunut käytäntö, osittain se pohjautuu erilaisten vaihtoehtojen kokeiluun. Osassa kunnista sekä henkilöstön määrä että henkilöstöltä edellytetty koulutus erityispäivähoidon perustein muodostetuissa lapsiryhmissä arvioidaan vuosittain ryhmään sijoitettavien erityistä tukea tarvitsevien ja muiden lasten tarpeiden pohjalta.

Suurin osa erityistä tukea tarvitsevista lapsista on tavallisissa lapsiryhmissä. Lasten ja henkilöstön välisen suhdeluvun väljentämisen rinnalle on näissä ryhmissä oleville erityistä tukea tarvitseville lapsille enenevässä määrin suunnattu avustajia, osassa kunnista myös erityislastentarhanopettajan

tukea. Lisäksi tavallisissa ryhmissä ovat ne lapset, joiden tuen tarve on havaittu, mutta joita ei ole määritetty erityistä tukea tarvitseviksi lapsiksi. Näitä lapsia tuetaan varhaiskasvatuksellisin tukitoimin, heitä ohjataan tutkimuksiin jne. Haasteena onkin, miten tavallisten lapsiryhmien henkilöstöä voidaan riittävästi tukea. Tällä hetkellä ensisijainen tuki on kiertävän erityislastentarhanopettajan tarjoama ohjaus ja konsultaatio.

Erityispäivähoidon kehittämisen näkökulmasta on keskeistä päivähoidon henkilöstön ammatillisen osaamisen kehittäminen lapsen erityisen tuen tarpeen havaitsemisessa ja siihen reagoinnissa. Kuusikon kunnissa järjestetään erityispäivähoidon täydennyskoulutusta, jossa edistetään henkilöstön yleistä erityispedagogista osaamista. Lisäksi henkilöstöä koulutetaan käyttämään varhaiskasvatuksellisia menetelmiä, joilla voidaan tukea sekä erityistä tukea tarvitsevia että muita lapsia.

8.4 Talous

Erityispäivähoidon kustannukset sisältyvät niiden hoitomuotojen kustannuksiin, joissa on erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevia lapsia. Siten kaikkia erityispäivähoidon järjestämiseen kohdistuneita kustannuksia ei ole erikseen saatavissa. Tässä yhteydessä kustannusten arvioinnissa käytettiin päivähoidon vuoden 2004 Kuusikko-raporttiin koottuja kustannuksia siltä osin kuin niiden voitiin katsoa suuntautuneen pääasiassa erityispäivähoitoon.

Kuusikon kunnissa tehdään arvioita erityispäivähoidon keskimääräisistä kustannuksista lasta kohden. Niitä käytetään muun muassa taloussuunnittelussa ja hoitopaikkojen myynnissä muille kunnille. Vuonna 2004 erityistä tukea tarvitsevan lapsen keskimääräiset kustannukset olivat 1,5-2,8-kertaiset verrattuna 3-6-vuotiaan päiväkodissa kokopäivähoidossa olevan lapsen kustannuksiin.

Erityispäivähoidon kokonaiskustannuksiin vaikuttaa eniten rakenteellisten tukitoimien määrä ja painottuminen. Pääkaupunkiseudun kunnissa oli vuonna 2004 suhteessa enemmän sekä erityispäivähoidon perusteiden muodostettuja lapsiryhmiä että erityispäivähoidon henkilöstöä kuin muissa Kuusikon kunnissa. Oulussa henkilöstön osuutta vähensi se, että avustajista suurin osa palkattiin työllistämistuella. Työllistämistuella palkatun henkilöstön kustannukset eivät ole mukana päivähoidon Kuusikko-vertailussa.

Lapsikohtaisilta kustannuksiltaan kalleimpia tukitoimia ovat henkilökohtaisen avustajan kohdentaminen erityistä tukea tarvitsevalle lapselle, erityisryhmä ja integroitu erityisryhmä. Henkilökohtaisia avustajia oli suhteessa eniten Helsingissä ja Espoossa, integroituja erityisryhmiä Espoossa ja erityisryhmiä Oulussa. Erityisryhmien vaikutus päivähoidon kokonaiskustannuksiin oli kaikkiaan suhteellisen pieni johtuen siitä, että näitä ryhmiä oli Kuusikon kunnissa vähän (yhteensä 24).

Ryhmäkohtaisten avustajien käytön erilaisuudesta johtuen ryhmäkohtaisen avustajan lapsikohtaiset kustannukset vaihtelivat kunnittain. Kunnissa, joissa ryhmäkohtainen avustaja on sijoitettu tavalliseen lapsiryhmään noin 3 lapsen avustajaksi, on arvioitu, että ryhmäkohtaisen avustajan kustannukset lasta kohden ovat vain hieman suuremmat kuin suhdeluvun väljentämisen antamalla lapselle kerroin 2. Avustajaa käytetään näissä kunnissa suhdeluvun väljentämisen vaihtoehtona.

Lasten ja henkilöstön välisen suhdeluvun väljentämisen siten, että lapselle annetaan kerroin 2, kustannusten arvioidaan olevan 1,5-2-kertaiset verrattuna 3-6-vuotiaan päiväkodissa kokopäivähoidossa olevan lapsen kustannuksiin. Koska lapsen tukeminen tällä rakenteellisella tukitoimella on usein hankalaa, suhdeluvun väljentämisen vaihtoehtona on osassa Kuusikon kunnista pyritty lisäämään kustannuksiltaan samaa tasoa olevia, mutta lapsen kannalta vaikuttavampia tukitoimia.

Muiden tukitoimien lapsikohtaiset kustannukset vaihtelivat kunnittain niiden erilaisesta rakenteesta johtuen. Pienennetyissä ryhmissä etuna kustannusten näkökulmasta pidetään sitä, että niitä voidaan tarpeen mukaan lisätä ja vähentää suhteellisen helposti. Erityislastentarhanopettajan suuntaamisen tavallisissa lapsiryhmissä oleville erityistä tukea tarvitseville lapsille lapsikohtaisiin kustannuksiin

vaikuttaa tuettavien lasten määrä. Erityislastentarhanopettajan työn kohdentamisella on ensisijaisesti pyritty hakemaan käytäntöä, jolla erityisen tuen tarpeessa olevien lasten tukeminen tehostuu. Sitä käytetään yleensä suhdeluvun väljentämisen vaihtoehtona.

Yhteenvedona kustannuksista voidaan todeta, että pääkaupunkiseudun kunnat suuntaavat enemmän resursseja erityispäivähoitoon kuin muut Kuusikon kunnat. Helsingissä resurssit kohdentuvat etenkin integroituihin erityisryhmiin. Helsingissä erityislastentarhanopettajaresurssia kohdentuu Kuusikon kunnista eniten tavalliseen päivähoitoon. Espoossa on eniten erityispäivähoidon perustein muodostettuja lapsiryhmiä ja ryhmissä oli keskimäärin vähiten erityistä tukea tarvitsevia lapsia. Espoossa ja Vantaalla oli paljon avustajia, joskin heistä suuri osa oli määräaikaissa palvelusuhteessa, jolloin kaikkien avustajien palkkakustannukset eivät olleet kokovuotisia.

Muista Kuusikon kunnista Turussa kohdennettiin enemmän resursseja erityispäivähoitoon kuin Tampereella ja Oulussa. Turussa painottuu suhdeluvun väljentäminen. Turku eroaa muista Kuusikon kunnista siinä, että siellä avustajia ei suunnata erityistä tukea tarvitseville lapsille muiden tukitoimien lisäksi. Tampereella avustajien käyttö tukitoimena on suhteellisen uutta, avustajien määrä on vähitellen kasvanut vasta 2000-luvulla.

8.5 Lopuksi

Päivähoidon Kuusikko-työryhmän tavoite oli tehdä tarkempi selvitys Suomen kuuden suurimman kunnan erityispäivähoidosta. Tuloksena on suhteellisen perusteellinen kuvaus erityispäivähoidon rakenteista ja kustannuksista Kuusikko-kunnissa. Työskentelyn yhtenä keskeisenä tuloksena saatiin pohja erityispäivähoidon keskeisten käsitteiden määrittelylle. Liitteessä 1 on sovitettu yhteen Kuusikko-kuntien käyttämät erityispäivähoidon käsitteet.

Käsitteiden määrittelyn yhteydessä todettiin, että Kuusikko-kunnissa erityistä tukea tarvitsevan lapsen määrittely vaihtelee siten, että päivähoitoon Kuusikko-vertailussa käytetty erityistä tukea tarvitsevien lasten määrä ei tosiasiallisesti ole ollut vertailukelpoinen. Kuusikko-työssä on tarpeen sopia tarkemmin, millä perusteella erityistä tukea tarvitsevien lasten määrä ilmoitetaan vertailuun.

Suurin osa erityistä tukea tarvitsevista lapsista on Kuusikko-kunnissa integroituna tavalliseen päivähoitoon. Rakenteelliset tukitoimet, etenkin erityispäivähoidon perustein palkattu henkilöstö, kohdentuvat kuitenkin suurelta osin integroituihin erityisryhmiin ja erityisryhmiin. Jatkossa tuleekin kiinnittää enenevässä määrin huomiota siihen, miten rakenteellinen tuki kohdennetaan. Lisäksi varhaiskasvatuksellisten tukitoimien käyttöä ja koko henkilöstön erityispäivähoidon osaamisista on tarpeen lisätä.

Rakenteelliset tukitoimet toteutetaan toistaiseksi osittain väliaikaisin ratkaisuin esimerkiksi palkkaamalla määräaikaista henkilöstöä avustajiksi. Lasten kannalta ongelmallisinta on henkilöstön palkkaaminen työllistämistuella noin kuuden kuukauden jaksoiksi. Erityistä tukea tarvitsevien lasten tuen jatkuvuuden kannalta on tärkeää, että kunnassa on riittävä määrä avustajan tehtäviä, joihin työntekijät voidaan palkata vakinaisesti. Vakinaiseksi palkattavalta henkilöstöltä on myös helpompi edellyttää tehtävään soveltuvaa koulutusta. Kuusikon kunnissa vakinaiseksi avustajaksi palkataan ensisijaisesti työntekijöitä, joilla on koulunkäyntiavustajan, lähihoitajan tai vastaava koulutus.

Tämän raportin työstämisen yhteydessä keskusteltiin usein erityispäivähoidon vaikuttavuudesta. Vaikuttavuuden tutkiminen on haaste, johon kuntien tulee tulevaisuudessa pyrkiä löytämään erilaisia keinoja. Vaikuttavuuden näkökulmaa on tässä selvityksessä joissakin kohdin sivuttu, mutta mieltään tutkimukseen perustuvaa näyttöä vaikuttavuudesta ei ole ollut käytettävissä.

Lähteet

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2000, Helsinki 2000. (Opetushallitus 2000)

Sosiaali- ja terveydenhuollon tavoite- ja toimintaohjelma 2004-2007, Helsinki 2003. (Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2003:20)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, toinen tarkastettu painos 2005, Helsinki 2005. (Stakes)

Liitteet

- 1 Erityispäivähoidon määritelmät ja tiedonkeruu
- 2 Erityispäivähoitoa selvittäneen työryhmän jäsenet

ERITYISPÄIVÄHOIDON SELVITYKSESSÄ KÄYTETTYJEN KÄSITTEIDEN MÄÄRITELMÄT JA TIEDONKERUU

Erityistä tukea tarvitseva lapsi¹ on lapsi, jolla on alan erikoislääkärin tai muun asiantuntijan lausunto (Päivähoitoasetus 239/1973 2§, 4 mom.) ja jolle on suunnattu joko

- 1 varhaiskasvatuksellisia tai
- 2 sekä varhaiskasvatuksellisia että rakenteellisia tukitoimia.

Päivähoidon toteuttamaan esiopetukseen osallistuvat lapset, jotka on otettu tai siirretty perusopetuslain mukaiseen erityisopetukseen, sisältyvät erityistä tukea tarvitseviin lapsiin.

Erityistä tukea tarvitsevalle lapselle laaditaan **kuntoutussuunnitelma** yhteistyössä lapsen vanhempien ja tarpeen mukaan kunnan muun sosiaalihuollon, terveydenhuollon sekä koulutoimen kanssa (Laki lasten päivähoidosta 1973/36, 7a§). Erityisopetukseen otetulle tai siirretylle esiopetuksen oppilaalle laaditaan **henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS)** (Perusopetuslaki 1998/628, 17§ 2. mom.). (Se vastaa sisällöltään kuntoutussuunnitelmaa.)

- 1 Varhaiskasvatuksellisia tukitoimia** ovat vanhempien kanssa tehtävän yhteistyön tehostaminen, lapsen fyysisen, psyykkisen ja kognitiivisen ympäristön mukauttaminen eriyttämällä, perustaitojen harjaantuttamisella sekä lapsen itsetunnon vahvistamisella. Lisäksi vahvistetaan suunnitelmallisesti varhaiskasvatuksen arjen kuntouttavia elementtejä, joita ovat esimerkiksi struktuuri, hyvä vuorovaikutus, lapsen oman toiminnan ohjaus ja ryhmätoiminta². Varhaiskasvatuksellisia tukitoimia tarvitsevien lasten hoidosta ja kasvatuksesta vastaavalla henkilöstöllä on tukena kiertävän erityislastentarhanopettajan lisäksi terapeutin tai muun asiantuntijan käynnit ja konsultaatio.
- 2 Rakenteellisia tukitoimia** ovat toimenpiteet, joilla erityistä tukea tarvitseva lapsi on otettu huomioon hoidettavien lasten lukumäärässä tai hoito- ja kasvatushenkilöstön lukumäärässä tai lasta varten on eriytyinen avustaja. (Päivähoitoasetus 239/1973 6 § 3.mom sekä 8a§ 4 mom.) Tässä raportissa käsitellään seuraavia rakenteellisia tukitoimia:

2.1 Asetuksen mukaisen lasten ja hoito- ja kasvatushenkilöstön välisen suhdeluvun väljentäminen

Päivähoitoasetuksen määrittämää lasten ja hoito- ja kasvatushenkilöstön välistä suhdelukua väljennetään ns. tavallisessa päivähoitoryhmässä. Väljentäminen toteutetaan yleensä siten, että lasten ja hoito- ja kasvatushenkilöstön välisen suhdeluvun määrittelyssä erityistä tukea tarvitsevalle lapselle annetaan useamman kuin yhden lapsen kerroin. Esimerkiksi 3-6-vuotiaiden lasten lapsiryhmässä 20 kokopäivähoidossa olevaa lasta ja kolme hoito- ja kasvatustehtävissä toimivaa työntekijää (suhdeluku tällöin 6,6 lasta/ työntekijä, yhdellä lapsella kerroin 2).

2.2 Erityispäivähoidon perustein muodostettu lapsiryhmä

2.2.1 Pienennetty ryhmä

Päiväkodin 3-6-vuotiaiden lasten ryhmä, jossa lasten ja hoito- ja kasvatushenkilöstön välistä suhdelukua on väljennetty toimintavuositasolla (1.8.-31.7.) kiinteästi erityistä tukea tarvitsevien lasten tarpeiden perusteella. Pienennettyjen ryhmien rakenne vaihtelee kunnittain.

Pienennetyn ryhmän hoito- ja kasvatushenkilöstöstä vähintään joka kolmannella on lastentarhanopettajan tai vastaava tutkinto. Jos ryhmässä on kaksi hoito- ja kasvatustehtävissä työskentelevää, heistä vähintään toisella on lastentarhanopettajan tai vastaava tutkinto.

¹ Laissa lasten päivähoidosta käytetään käsitettä "erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitseva lapsi"

² Lähde: Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, Stakes oppaita 56:2003, s. 34

2.2.2 Integroitu erityisryhmä

Päiväkodin 3-6-vuotiaiden lasten ryhmä, jossa on yleensä 12-15 lasta, joista 5-6 on erityistä tukea tarvitsevia. Ryhmään sijoitetaan erityistä tukea tarvitsevia lapsia, joiden systemaattinen kuntouttaminen edellyttää laajempaa erityispedagogista osaamista kuin tavallisessa päivähoitossa tukitoimin tai pienennetyssä ryhmässä voidaan tarjota. Integroitu erityisryhmä voi olla suunnattu diagnoosin mukaan esimerkiksi puhe- ja äänihäiriöisten lasten ryhmäksi.

Ryhmässä on vähintään kolme hoito- ja kasvatustehtävissä työskentelevää työntekijää. Heistä vähintään yhdellä on erityislastentarhanopettajan tai vastaava tutkinto. Lisäksi ryhmässä on kunnan päätösten mukaan muuta henkilökuntaa.

2.2.3 Erityisryhmä

Päiväkodin ryhmä, jossa on yleensä enintään kahdeksan erityistä tukea tarvitsevaa lasta. Ryhmää sijoitetaan lapsia, joiden kuntoutuksen tarve on mittavaa ja joita ei voida päivähoiton muiden tukitoimien avulla riittävästi tukea. Erityisryhmä voi olla suunnattu diagnoosin mukaan esimerkiksi kehitysvammaisten lasten ryhmäksi tai tunne-elämälleen tukea tarvitseville lapsille.

Ryhmässä on vähintään kolme hoito- ja kasvatustehtävissä työskentelevää työntekijää, joista vähintään yhdellä on erityislastentarhanopettajan tai vastaava tutkinto. Lisäksi ryhmässä on kunnan päätösten mukaan muuta henkilökuntaa.

2.3 Erityispäivähoidon perustein palkattu henkilökunta

2.3.1 Erityislastentarhanopettaja

Erityislastentarhanopettajalta edellytettiin 31.7.2005 asti tehtävän edellyttämä koulutus ja soveltuva erikoistumiskoulutus tai perehtyneisyys (Asetus sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusehdoista (804/1992) § 4). 1.8.2005 alkaen erityislastentarhanopettajalta edellytetään tehtävän edellyttämä peruskoulutus ja sen lisäksi suoritettu soveltuva erikoistumiskoulutus tai jatkotutkinto (Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 272/2005 9 §)

Erityislastentarhanopettajia on seuraavissa tehtävissä:

- hoito- ja kasvatustehtävissä integroiduissa erityisryhmissä ja erityisryhmissä,
- kiertävinä erityislastentarhanopettajina (keltot). Keltot toimivat erityispedagogisina asiantuntijoina päivähoitossa ja moniammatillisessa yhteistyössä. Lisäksi he valmistelevat erityistä tukea tarvitsevien lasten päivähoitosijoitukset yhteistyössä lasten vanhempien, tutkivien tahojen ja päivähoiton henkilöstön kanssa.
- päiväkodin ns. tavallisessa lapsiryhmässä tai useammassa päivähoitopaikassa olevien erityistä tukea tarvitsevien lasten tukena. Näiden erityislastentarhanopettajien nimike vaihtelee kunnittain työn sisällöstä tai muusta syystä johtuen. Tavallisimpia nimikkeitä ovat resurssierityislastentarhanopettaja (relto), alue-erityislastentarhanopettaja (aelto).

2.3.2 Avustaja

Avustaja on päiväkodin lapsiryhmään tai ryhmäperhepäiväkotiin erityispäivähoidon tai muin perustein sijoitettu työntekijä. Avustajalla ei yleensä ole koulutusvaatimusta. Osa avustajista on suorittanut koulunkäyntiavustajan tai muun tehtävään soveltuvan tutkinnon.

Avustajia työskentelee seuraavissa tehtävissä:

- ryhmäkohtaisena avustajana, jonka tehtävänä on avustaa joko kaikkia lapsiryhmässä olevia erityistä tukea tarvitsevia lapsia tai hänen työnsä voi kohdentua osalle (2-3) erityistä tukea tarvitsevistä lapsista,

- henkilökohtainen avustajana, joka myönnetään erityistä tukea tarvitsevalle lapselle, joka ei selviä hoitopäivästä muun tuen turvin tai ilman huomattavaa aikuisen tukea. Henkilökohtainen avustaja työskentelee lapsen tukena lapsen päivähoitoryhmässä,
- avustajana muin kuin erityispäivähoidon perustein. Muin kuin erityispäivähoidon perustein palkattuja avustajia ei käsitellä tässä raportissa.

2.4 Muut rakenteelliset tukitoimet

Lapsen erityiseen tuen tarpeeseen perustuvia kuljetuksia käsitellään tässä yhteydessä muuna rakenteellisena tukitoimenpiteenä.

Muita rakenteellisia tukitoimia ovat esimerkiksi päivähoitoon palkatun fysioterapeutin palvelut ja erityisvälinelainaamo.

Päivähoitorakennuksiin erityispäivähoidon perustein tehtyjä rakennus- ja tilaratkaisuja ei käsitellä rakenteellisena tukitoimena.

TIEDONKERUU

1 ERITYISTÄ TUKEA TARVITSEVAT LAPSET

Erityispäivähoidon selvitykseen kootaan erityistä tukea tarvitsevien lasten määrä **31.12.2004 kunnallisessa päiväkotihoidossa**.

Lisäksi kunnallisessa päiväkotihoidossa 31.12.2004 olleiden erityistä tukea tarvitsevien lasten määrä kootaan tukitoimittain kohtien 1 - 2.4 mukaan eriteltyinä.

Vain varhaiskasvatuksellisia tukitoimia tarvitsevat lapset (kohta 1) suhteutetaan kunnallisessa päiväkotihoidossa olleisiin erityistä tukea tarvitseviin lapsiin.

Lapset, joille on suunnattu rakenteellisia tukitoimia (kohta 2) suhteutetaan kunnallisessa päiväkotihoidossa olleisiin erityistä tukea tarvitseviin lapsiin, joilla on ollut varhaiskasvatuksellisten tukitoimien lisäksi rakenteellisia tukitoimia. Raporttitekstissä ja tauluissa suhteutus kirjataan osuudeksi lapsista, joille on suunnattu rakenteellisia tukitoimia.

2 HENKILÖSTÖ

Erityispäivähoidon selvitykseen kootaan

- **pienennetyissä lapsiryhmissä** työskennelleiden henkilöiden määrä nimikkeittäin lastentarhanopettajat ³, lastenhoitajat ⁴, ryhmäkohtaiset avustajat, henkilökohtaiset avustajat
- **integroiduissa erityisryhmissä** työskennelleiden henkilöiden määrä nimikkeittäin erityislasterhanopettajat, lastentarhanopettajat ², lastenhoitajat ³, ryhmäkohtaiset avustajat, henkilökohtaiset avustajat

³ tehtävän kelpoisuusehtona sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusehdoista annetun asetuksen (804/1992) § 4 mukainen kelpoisuus. 1.8.2005 alkaen sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusehdoista annetun lain (272/2005) § 7 tai 15 § mukainen kelpoisuus.

⁴ tehtävän kelpoisuusehtona sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusehdoista annetun asetuksen (804/1992) § 5 mukainen kelpoisuus. 1.8.2005 alkaen sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusehdoista annetun lain (272/2005) § 8 tai 16 § mukainen kelpoisuus.

- **erityisryhmissä** työskennelleiden henkilöiden määrä nimikkeittäin erityislastentarhanopettajat, lastentarhanopettajat², lastenhoitajat³, ryhmäkohtaiset avustajat, henkilökohtaiset avustajat
- **muu erityispäivähoidon perustein palkattu henkilöstö**
Kunnallisiin päiväkoteihin palkattujen ns. ylimääräisten erityislastentarhanopettajien määrä nimikkeittäin (relto, aelto, pelto, muu, mikä). Lisäksi kuvataan lyhyesti tehtävän sisältö.

Kunnalliseen päivähoitoon palkattujen fysio- ja muiden terapeuttien määrä.

Henkilöstöön otetaan mukaan vakinaiset, määräaikaiset ja tilapäiset henkilöt sekä sijaiset 31.12.2004 siten, että kunkin vakanssin / tehtävän hoitaminen tulee mukaan vain yhteen kertaan. Työllistämisvaroin palkatut avustajat, joita on Oulussa, ovat mukana henkilöstössä.

3 ERITYISPÄIVÄHOIDON PERUSTEIN MUODOSTETUT LAPSIRYHMÄT

Erityispäivähoidon selvitykseen kootaan

- **pienennettyjen ryhmien määrä 31.12.2004**
- **integroitujen erityisryhmien määrä 31.12.2004**
- **erityisryhmien määrä 31.12.2004**

Selvityksen valmistellut Kuusikon kuntien erityispäivähoidon asiantuntijaryhmä

Pasi Brandt, puheenjohtaja

Helsinki

puhelin 09 - 310 42527, 050-345 8196

e-mail: pasi.brandt@hel.fi

Pirkko Nylund

Espoo

p.09 - 8163 5251, 050 - 368 4738

e-mail: pirkko.nylund@espoo.fi

Sirpa Räsänen-Västinsalo

Vantaa

puhelin 09 - 8393 5186

e-mail: sirpa.rasanen-vastinsalo@vantaa.fi

Sari Niemi

Vantaa

puhelin 09-8393 2357

e-mail: sari.niemi@vantaa.fi

Virpi Kariluoma

Turku

puhelin 02 - 262 6460

e-mail: virpi.kariluoma@turku.fi

Ann-Maj Engfelt

Turku

puhelin 02 -262 5916

e-mail: ann-maj.engfelt@turku.fi

Sari Salomaa-Niemi

Tampere

puhelin 020 777 6397

e-mail: sari.salomaa-niemi@tampere.fi

Ulla Rissanen

Oulu

puhelin 08 - 5584 5302, 044 - 703 5302

e-mail: ulla.rissanen@ouka.fi

Anne Peltonen, työryhmän sihteeri

p. 09 - 8392 6030, 040 - 506 5613

e-mail: anne.peltonen@vantaa.fi